

УДК [159.923.2+316.612]:001.891

№ державної реєстрації 0119U101096

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76000
тел. +380963102636; e-mail: office@ksu.ks.ua

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Херсонського
державного університету

Олександр СПИВАКОВСЬКИЙ

25 червня 2024 року

ЗВІТ

З НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ СТАНОВЛЕННЯ ТА
РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ
(заклучний)**

Перший проректор,
д.пед.н., професор

Сергій ОМЕЛЬЧУК

Науковий керівник НДР,
к.психол.н., доцент кафедри

Іван КРУПНИК

Івано-Франківськ – 2024

СПИСОК ВИКОНАВЦІВ

Керівник НДР,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри

І.Р. Крупник

(п. 1.1; 1.2)

Відповідальні виконавці

кандидатка психологічних

наук, доцентка, доцентка

кафедри психології

Н.І. Тавровецька

(п.2.1)

доктор психологічних наук,

професор, професор кафедри

психології

І.С. Попович

(п.2.2)

докторка психологічних наук,

професорка, професорка

кафедри психології

А.В. Коллі-Шамне

РЕФЕРАТ

У звіті з науково-дослідної роботи «Соціально-психологічні виміри становлення та розвитку особистості» здійснений аналіз й узагальнення теоретичних доробків та емпіричних досліджень в контексті розвитку особистісних ресурсів. Колективом науково-дослідної теми проведена розробка психологічних технологій, програм супроводу особистості, яка перебуває в умовах суспільних трансформацій; обґрунтовано теоретичні засади, емпіричні результати та практичні розробки психологічних технологій розвитку ресурсів особистості з урахуванням соціально-психологічних вимірів; систематизовано наукові доробки здобувачів всіх рівнів освіти, які брали участь у розробці положень науково-дослідної теми кафедри. Результати роботи науково-дослідної роботи кафедри відображені у наукових публікаціях виконавців теми (загальна кількість з теми – 139) .

ABSTRACT

In the report on the research work «Socio-Psychological Dimensions of Personality Formation and Development» was analyzed and summarized theoretical achievements and empirical researches in the context of personal resource development. The research team has developed psychological technologies and programs to support individuals undergoing social transformations; substantiated theoretical foundations, empirical results and practical applications of psychological technologies for the development of personal resources, taking into account socio-psychological dimensions; systematized scientific achievements of applicants of all levels of education who participated in the development of the provisions of the department's research topic. The results of the department's research work are reflected in 139 scientific publications by the authors of this topic.

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження соціально-психологічних вимірів становлення та розвитку особистості	10
1.1. Поняття суспільних трансформацій у сучасній науці	10
1.2. Психологічні виміри становлення та розвитку особистості	17
Список використаних джерел до першого розділу	29
Розділ 2. Аналіз роботи здобувачів всіх рівнів освіти над темою	35
2.1. Результати розробки науково-дослідної теми кафедри здобувачами першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня вищої освіти	35
2.2. Результати розробки науково-дослідної теми кафедри здобувачами третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти	40
Додаток А. Перелік наукових праць виконавців з теми НДР	42

ВСТУП

Сучасний світ переживає складні трансформаційні процеси, які суттєво впливають на фізичний, психічний та духовний стан людини. Соціально-економічна нестабільність, політичні суперечності, пандемії і воєнні конфлікти є вказівниками як керованих, так і некерованих геополітичних впливів. Навіть у XXI столітті політичні розбіжності часто вирішуються не шляхом дипломатичних переговорів, а за допомогою сили зброї, що ставить під загрозу принцип верховенства права, силу закону та демократичні цінності у всьому світі. Початок XXI сторіччя ознаменований часом великих сподівань, надій і розчарувань. Людство продовжує шукати нові сенси, цінності, духовні опори, здійснювати переоцінку здобутого, замислюватися над цінністю і сенсом людського буття. Зміни, що відбуваються на межі віків, зумовили складні соціальні і політичні колізії, які огорнули багато країн, майже на всіх континентах, викликали хвилю демократичних трансформацій, поклали край ясності в сфері світоглядних та ідеологічних канонів. У той же час новоутворення і соціальні зміни потрясли практично усі основи суспільного життя, його регулятори і сферу мотивації. Плідне філософсько-психологічне аналізування українського суспільства, мислиме тільки у контексті глобальних процесів, що відбуваються у світі. Безумовно, аналізування має здійснюватися крізь призму сьогодення українських реалій.

Основним змістом сучасної перехідної епохи, визначеної як глобальна трансформація, є становлення ефективного механізму адаптації до соціальної невизначеності, основні контури якої сьогодні задані геополітичними та гео економічними векторами.

Аналіз соціально-психологічних та філософських аспектів динаміки глобальних процесів, які охоплюють суспільство з кінця минулого століття до сьогодення, розкриває глибокі та суттєві зміни, що характеризуються терміном «трансформація». Сьогодні у всіх сферах соціального,

економічного, політичного та культурного життя спостерігається вплив різноманітних факторів, що становлять суть трансформації. Під час цього процесу можна відзначити геополітичні зрушення, інтенсифікацію економічної глобалізації та міжнародних економічних відносин, які стають дедалі більш пріоритетними і водночас витісняють політичні аспекти, а також збільшення розриву між багатими і бідними на всіх рівнях суспільного життя, від індивідуального до міждержавного. Багато з цих рис сучасної трансформації, навіть у її найсуперечливіших формах, проявляються в Україні. Зокрема, важливими є зрив із тоталітаризмом, актуалізація завдання інтеграції у міжнародні політичні, фінансові, економічні та військові структури і, водночас, складність у збереженні національних інтересів. Порівняно з минулим, сьогодні значно зросла потреба в індивідуальних, свідомих діях людини, у творчих особистостях. Однак, замість цього спостерігається збільшення імпульсивності у сфері соціальної діяльності та поширення негативних явищ, таких як інституційна незумовленість, моральна безвідповідальність та маргіналізація.

Суспільні зміни в Україні виникають внаслідок особливостей її соціокультурного контексту та впливу глобальних політичних, економічних і культурних процесів. Ключові аспекти світового цивілізаційного розвитку стають важливими умовами для становлення українського суспільства після початку повномасштабного вторгнення. Глобальні кризи, які відбуваються на рівні цінностей та ідентичності, підсилюють духовну кризу українського суспільства. Ці трансформації знаходять відображення в особистості, яка стає надзвичайно вразливою у змінних умовах свого існування. Сучасні антропологічні концепції свідчать про зникнення «класичної людини» і появу нового типу особистості. Людина, яка колись була суб'єктом історії, тепер стає об'єктом, жертвою цивілізаційних турбот, що призводить до глибокої екзистенційної кризи та дисфункції у взаємодії індивідуальної та суспільної свідомості. Таким чином, можна стверджувати про кризу всієї системи соціокультурного розвитку. Принципове питання під час вибору

соціальної, економічної, політичної стратегії перспективного розвитку України з урахуванням світових та локальних трансформаційних процесів полягає у прийнятності для неї напряму цих процесів через її специфічні риси, рівень розвитку, сучасний стан та інші чинники.

Фундаментальні аспекти України, характеристики сформованого соціального оточення та її суспільний прогрес є результатом природних і історичних умов. На перший план слід висувати різноманітність ресурсів - від природних та кліматичних до людського потенціалу. Використання цих складових гарантувало самодостатність у розвитку країни на протязі різних історичних періодів.

У сучасному світі, охопленому глобальними змінами, центральним аспектом стає перетворення самої людини. Поняття особистості має комплексний характер, і його феноменологія заохочує об'єднувати різноманітні вияви людської природи в цілісну картину, проводячи методологічний аналіз всіх концепцій, що існують у класичній психології та емерджентні у культурі некласичного еволюційного підходу. Історично-наукове пізнання має свої точки перелому, коли «просто продовження традиційної роботи, поступове нагромадження даних» стає неефективним або навіть неможливим, – як зазначав Л. С. Виготський у свій час, розглядаючи методологічну кризу в психології.

Виникнення некласичної психології не випадкове, не раптове, а є результатом переосмислення багатьох наукових ідей в галузі психології особистості. У практико-експериментальних дослідженнях і в побудові абстрактних теоретичних конструктів багатьох учених вбачалися можливості розгортання загальної системної картини наукової характеристики предмету психології особистості (Г. О. Балл, М. Й. Боришевський, В. О. Васютинський, К. Левін, С. Мадді, С. Д. Максименко, А. Маслоу, З. С. Карпенко, Г. С. Костюк, Г. Олпорт, С. Л. Рубінштейн, М. В. Савчин, М. М. Слюсаревський, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко та ін.).

Створюючи нові концепції про природу людини та відкриваючи нові можливості для її розвитку в умовах сучасності, некласична психологія закладає фундамент для подальшого перегляду аспектів людської проблематики. Вона переміщує акцент від дослідження людини як передбачуваної сутності в стабільному світі до аналізу складної і, можливо, недосяжної сутності в нестабільному світі. У зусиллях збереження автономності, особистісної ідентичності та цілісності людини у відповідь на невизначеність та змінливість сучасного світу, автентичність виступає як важливий психологічний ресурс для самоорганізації особистості.

Об'єкт НДР – соціально-психологічні виміри становлення та розвитку особистості.

Предмет НДР – психологічні технології становлення та розвитку особистості.

Мета НДР – дослідити чинники й умови ефективного становлення та розвитку особистості в умовах суспільних трансформацій.

Завдання:

1. Здійснити аналізування, узагальнення і систематизацію теоретико-емпіричних досліджень у контексті становлення та розвитку особистості.
2. Запропонувати та апробувати нові технології розвитку особистості в сучасних умовах суспільних трансформацій, емпірично перевірити їх ефективність.
3. Запровадити у освітній процес Херсонського державного університету апробовані ефективні технології становлення та розвитку особистості.

Методологічну та теоретичну основу дослідження склали наступні підходи:

– *діяльнісний підхід*, який розглядає людину в контексті її внутрішнього світу, переосмислює концепцію предметної діяльності і розширює можливості діяльнісного підходу в аналізі її розвитку та еволюції, як у суспільстві, так і в індивідуальному житті з усією різноманітністю особистісних проявів.

Вивчення особистості як унікальної реальності неможливе без урахування її взаємодій зі світом, де вона набуває характерних для себе системних якостей;

- *системно-синергетичний підхід* дозволяє розглядати зовнішні вияви особистісних явищ, враховуючи взаємозв'язок різних рівнів її організації. Основними питаннями синергетики є еволюція складних систем, які не підкоряються законам лінійного розвитку. Ідеї нелінійності розвитку і можливості самоорганізації людини набувають сьогодні філософського значення і дозволяють розглядати психологічні об'єкти у їх динаміці;
- *екзистенційно-гуманістичний підхід* становить основу нашого дослідження, оскільки ми ґрунтуємось на основних принципах екзистенційного підходу, які розглядають людську природу як складну і непізнавану, підкреслюють родові здібності людини та можливість особистісного зростання протягом усього життя. Виділення людини як унікальної природної істоти, що має психологічні потреби у пізнанні та розумінні «себе у світі» і «світу у собі», відкриває нові напрямки у вивченні людської природи та дозволяє прогнозувати можливості її подальшої еволюції.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВИМІРІВ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Поняття суспільних трансформацій у сучасній науці

Зазвичай, сучасні зміни в українському суспільстві охарактеризуються термінами «трансформація», «модернізація» і «глобалізація». Ці поняття створюють особливу аналітичну «матрицю» для розуміння сучасних цивілізаційних змін і мають власне семантичне навантаження. Найбільш загальним у цьому ряду є поняття «трансформація», яке й найчастіше вживається. Під терміном «трансформація» розуміється значна перебудова системи, яка веде до зміни взаємозв'язків, відносин та посередництва, а також організації і функцій початкового формоутворення. Трансформація є характерним перехідним процесом у соціальній еволюції. За словами С. Б. Кримського, цей процес передбачає бажання поєднати старі та нові форми [9]. Це – різноманітний шлях, який може включати можливість руху у зворотному напрямку. Проте такий зворотній рух не обов'язково є негативним. Трансформації можуть відбуватися поступово або в зворотному напрямку, системно чи безсистемно. Поняття «керованої трансформації», що означає реформування постсоціалістичного суспільства в напрямку західноєвропейської парадигми розвитку, сильно нагадує модернізацію. Однак, як правильно відзначає М. Михальченко, відмінність між поняттями «модернізація» і поняттями «розвиток», «трансформація», «зміна» полягає в тому, що останні є більш нейтральними у відношенні до динаміки суспільного процесу, у відміну від його прогресивних тенденцій. Трансформація, зміна, розвиток можуть бути спрямовані на зміну обставин у будь-якому напрямку: вперед, назад, вбік, по колу тощо [17]. На цій підставі

робиться висновок, що модернізація – це складова більш широкого процесу цілеспрямованої трансформації.

У сфері політики трансформаційні процеси реалізуються через формування системи влади на основі закону; забезпечення розвитку законодавства та конституційної бази країни; удосконалення системи виборів; встановлення парламентського інституту; реформування судової системи; розвиток місцевого самоврядування; формування партійної системи та розширення політичного плюралізму; робота незалежних ЗМІ; створення нової політичної еліти тощо. Ці перетворення відображають стратегію політичної модернізації суспільства, яка спрямована на розвиток демократії. Незважаючи на багатогранність демократичних трансформацій, їх можна розглядати як частину глобального процесу демократизації, оскільки вони об'єднують спроби переходу від недемократичних форм правління до демократичних та ряд спільних чинників. Демократичні зміни є процесом руху до відкритого суспільства з плюралізмом у політиці, економіці, культурі, розвиненими структурами громадянського суспільства та правовою державою.

Проте використання терміну «трансформація» у різних політологічних, економічних або соціологічних дослідженнях може викликати недоліки у науковій точності через його різноманітність. Цей методологічний аспект іноді не враховується при аналізі специфіки соціальних змін, що відбуваються в Україні.

Основні ідеї М. Михальченка можна узагальнити таким чином: по-перше, сучасна соціологія не має чіткої наукової парадигми для створення відкритої теорії трансформації суспільств; по-друге, те, що часто вважається за теорію трансформації постсоціалістичних країн на Заході, насправді є гіпотезою про перехід цих країн до ринкової економіки та демократичних політичних інститутів західного типу; по-третє, необхідно створити нові системи культурного та соціального забезпечення, засновані на муніципальному та приватному інтересах, але регульовані державою; по-

четверте, всі ці процеси повинні відбуватися одночасно через системний характер суспільства, де зміна в одному сегменті викликає системні зміни в інших [28; 33].

Складність процесів трансформації полягає у необхідності врахування існуючих моделей суспільного розвитку та розробки нових, зокрема в удосконаленні політичної системи, реорганізації політичної влади, основних механізмів її функціонування, формуванні нової політичної еліти та ефективних способів взаємодії влади з громадськістю.

Коли мова йде про майбутні перспективи України, зазвичай акцентується на декількох аспектах, особливо на економічному і демографічному розвитку. Ці аспекти, безсумнівно, важливі, оскільки вони стосуються економічної конкурентоспроможності та демографічного здоров'я. Проте недостатньо уваги приділяється якісному стану сучасного українського суспільства і його національній ідентичності. Ми не знаємо навіть, чи існує така нація як українська, не лише як соціально-біологічна популяція, але й як носій цивілізаційної ідентичності.

Одним з найважливіших аспектів є збереження ідентичності української цивілізації та всього її етнічного і культурного різноманіття, яке характерне для сучасного простору. Чи зможе сучасне покоління українців зберегти цю ідентичність? Процес будівництва української нації йде дуже суперечливо, але, в певній мірі, необхідний і пов'язаний з універсальними процесами модернізації, розпадом традиційного суспільства і культури, що був прокладений європейськими державами ще в ХІХ сторіччя.

Важливим є те, що, незважаючи на великі соціальні розриви та зосередженість сучасних українців на локальних проблемах, спостерігається очевидний процес ціннісної уніфікації. Навіть у світлі соціальних розривів, які поглиблюються, цей процес відбувається. Аналізування системних цінностей сучасних українців показує, що вони приділяють надзвичайно велике значення таким цінностям, як порядок та соціальна справедливість.

Однак найбільша цінність для сучасного українця залишається особиста сфера та сімейне оточення, усе інше є важливим лише на словах, але не стає реальною мотивуючою цінністю. Втім, можливо, в останні роки спостерігається деякий рух у суспільстві в напрямку більшої солідарності.

Дослідження базових цінностей, які можуть мобілізувати суспільство, показують, що у сучасних українців дуже мало задіяне колективне несвідоме національної самосвідомості. Вони дуже прагматично орієнтовані на практичний успіх.

Питання національної ідеї сьогодні має велике значення, оскільки ідеологія виступає як найвища легітимізація усього суспільного життя.

Українське суспільство має бути оснащено системою цінностей та ідеологічних орієнтирів, що виходять з української національної ідеї, яка є духовним і моральним ядром. Суть цієї ідеї відповідає національній меті: створення незалежної, демократичної, правової, соціально справедливої і економічно ефективною держави. Гарантією досягнення цієї мети є свідомі громадяни України, чий зусилля повинні бути злагожені з національною ідеєю як необхідним фактором прогресу в економічній структурі. Національна ідея об'єднує народ на основі його соціально-політичних, морально-етичних і психологічних засад менталітету та життя. Це прагнення до ідеального самореалізації нації у всіх аспектах життя на основі національної свідомості і цінностей, що є духовним станом народу. Найвищим виявом національної ідеї є розуміння політичної мети, що включає державотворення, культурний, економічний та духовний розвиток [34].

Хоча наразі актуальною є не стільки потреба у національній ідеї, скільки у новій парадигмі суспільного розвитку, в новій об'єднуючій загальнонаціональній основі, що могла б об'єднати всі складові соціуму в єдине ціле і виступити не лише духовною опорою суспільства, а й орієнтиром для його розвитку. Для вітчизняної соціальної думки поняття «трансформація» набуло особливого значення наприкінці ХХ століття в

контексті зміни соціального курсу розвитку країн усього пострадянського простору [25]. Це поняття є найбільш адекватним для реалій України, на відміну, наприклад, від терміну «модернізації», яка набуває іншого векторного навантаження.

Трансформаційні процеси внесли кореневі зміни у попередню структуру суспільства, реорганізувавши принципи соціальної стратифікації на нових основах для України. Дослідження взаємодії різних соціальних шарів і груп, формування соціально-групових інтересів, статусів і ідентичностей стають надзвичайно важливими. Соціальна зміна (трансформація) – це перехід соціальних систем, спільнот, інститутів і організацій з одного стану в інший. Існують різні типи механізмів соціальних трансформацій, таких як еволюційний та революційний, прогресивний і регресивний, імітаційний і інноваційний і так далі. Поняття «соціальна трансформація» розшифровується через поняття «розвиток». Розвиток - це незворотня, спрямована зміна соціальних об'єктів, яка передбачає перехід від простого до складного, від нижчого до вищого і так далі [16].

У світлі подальшого розвитку нашої країни, одним з найбільш актуальних питань стає дослідження формування та зміни політичної активності, залежно від віку громадян. Політичні уподобання тісно пов'язані з віковими групами населення і поступово зазнають трансформації, що в свою чергу впливає на політичну поведінку особистостей. Широкий спектр наукових досліджень, проведених як в Україні, так і за кордоном, присвячений аналізу політичної активності молоді, особливо студентського контингенту, як ключового чинника в зміні застарілих суспільних парадигм. Наприклад, А. Краснякова, досліджуючи політичну активність молоді, вказує на те, що українська молодь виявляє найбільший інтерес до підвищення свого матеріального та соціального статусу. Поряд із цим, вона виділяє й інші мотиви, що стимулюють активність молоді, що свідчить про її багатогранність. Тільки найбільш активні політично розумні респонденти, які виступають у ролі лідерів політичних організацій, керуються

ідеологічними мотивами та бажанням змінити суспільні системи на краще [13]. Продовжуючи тему важливості впливу молоді на сучасні трансформаційні процеси в нашій державі І. Р. Крупник висвітлює ставлення молоді до участі у політиці. Зокрема виявлене наступне:

- Загалом, молодь проявляє середню політичну активність.
- Вони вважають важливим бути освіченими щодо політичного життя країни і розуміти вплив політики на своє життя, але половина респондентів не бере активної участі у політичних процесах.
- Молодь прагне до подальшої демократизації суспільства і вважає дуже важливим наявність відкритого спілкування між політиками та електоратом.
- Мотивація сучасних політиків є досить егоїстичною, орієнтованою на задоволення власних матеріальних потреб. Можливо, саме таке уявлення про політиків відлякує молодь від активної участі у політичних процесах.
- Встановлений зв'язок між мотивацією до досягнень і рівнем політичної активності надає можливість визначити шляхи підвищення політичної активності молоді, оскільки успішна країна починається з успішних індивідуумів [10].

Перехід від одного типу суспільно-політичної організації до іншого відбувається через соціальні революції. Теорії соціального еволюціонізму ставляться у протиставлення до соціального революціонізму. Соціальний еволюціонізм найбільш детально описаний у системі видатного британського соціолога Г. Спенсера. За його переконанням, соціальна еволюція є частиною загального процесу універсальної еволюції. Цей процес передбачає ускладнення форм суспільного життя, їх розгалуження та інтеграцію на новому рівні організації. У руслі соціального еволюціонізму на основі протиставлення традиційного і сучасного суспільства в середині ХХ ст. сформувалась теорія індустріального суспільства (Р. Арон, У. Ростоу). У 1970-ті роки дана теорія набуває свого розвитку в теорії «постіндустріального суспільства» (Д. Белл, З. Бжезинський, Е. Тоффлер, А.

Турен, Ж. Фурастьє) [2; 33]. Обидві ці теорії знаходяться в межах соціального еволюціонізму, оскільки передбачають проходження суспільством певних стадій на основі технічних і технологічних нововведень у поєднанні з різноманітними психологічними мотивами людської діяльності.

Отже, еволюціоністські та революційні концепції соціальної трансформації базуються на ідеї прогресу суспільства, вони вважають, що можливий напрямлений розвиток, що призводить до формування більш сучасного суспільства. У зв'язку з тим, що в Україні не було успішної реалізації демократичних перетворень, на сьогоднішній день важливо здобути досвід суспільних змін у постсоціалістичних країнах та врахувати його під час формування ефективної національної політики демократизації. При цьому необхідно враховувати негативний досвід модернізаційних проектів у політичній, правовій та економічній сферах. Демократичні зміни будуть успішними лише в разі їх здійснення відповідно до глобальних процесів глобалізації, які охоплюють всі аспекти суспільного життя. Отже, будь-які суспільні трансформації, модернізація чи структурні перетворення повинні розглядатися в контексті гуманістичної політики, що ставить на перший план захист прав людини та її культурних цінностей, особливо стосовно індивідуального й цивілізаційного розвитку кожної людини та народу та їх вільної інтеграції в світове співтовариство. Національні та загальнолюдські цінності мають йти поруч, сприяючи гармонійному розвитку сучасного українського суспільства.

1.2. Психологічні виміри становлення та розвитку особистості

Академік С.Д. Максименко, розкриваючи потенціал генетичного підходу, зазначав на важливості для становлення та розвитку особистості відчуття безпеки [14]. Терміни, такі як життєві перешкоди, складні ситуації, стрес та екстремальні умови, широко використовуються в психології, але їхнє визначення та розуміння ще не достатньо чітко сформульовані. Цей

термін охоплює різноманітні ситуації і події, які ставлять перед людиною високі вимоги щодо її особистості та здатностей до адаптації. Стресовими для людини є ситуації, які виходять за рамки звичайних щоденних подій і спричиняють розвиток психологічного стресу. Під життєвими труднощами зазвичай розуміють ситуації або події, які порушують різні потреби людини та викликають у неї стрес. Самі по собі важливі життєві події можуть вичерпати адаптаційні резерви людини.

Суб'єктивна і об'єктивна складність ситуації або події можуть бути розрізнені. Ця різниця полягає у тому, наскільки ситуація або подія оцінюється конкретною особою. Ступінь негативного впливу події на людину визначається тим, наскільки ця подія або ситуація має особистісне значення для неї та як сильно вона впливає на її життя. Наприклад, природні катастрофи є подіями, які порушують одну з базових потреб людини – потребу в безпеці, як визначено фундатором гуманістичної психології А. Маслоу [40].

У кожної особистості існує спеціальна система захисту інформації, яка включає в себе зміну значення інформації, її фільтрацію і механізми внутрішнього захисту, які впливають на формування концепції реальності і сприяють адаптації. Індивідуальні стратегії адаптації залежать від фізіологічних характеристик та особистісної концепції.

Чинники, які ставлять високі вимоги до психічної адаптації, включають динамічний розвиток подій, нестачу або суперечливість інформації, ризик, діяльність у ситуаціях, що перевищують функціональні можливості людини, і передбачення загроз для здоров'я і життя.

Екстремальні ситуації можуть бути короткочасними, коли активуються вбудовані в людину реакції, або тривалими, коли вимагають перебудови її функціональних систем. Тривалий стрес викликає мобілізацію і вичерпання адаптаційних резервів, при цьому може відбутися прихована зміна показників адаптації.

Для успішної адаптивної поведінки важлива здатність до передбачення змін у зовнішньому середовищі, тобто до прогнозування, яке базується на використанні інформації про минуле для організації майбутніх процесів.

Цей аспект адаптації розглядався такими ученими, як П.П. Горностай, В.А. Іванніков, Т.О. Дж. Келлі, Ларіна, Д.М. Узнадзе, К. Прибрам, У. Ешбі, І.М. Фейгенберг, Т.М. Титаренко, й ін. Під час пристосування до нових, особливо важких та крайніх умов, у людини формуються особисті суб'єктивні уявлення про оточуюче середовище та своє місце в ньому, які залежать від її індивідуальних особливостей та психічного стану. Спираючись на минулий досвід, можна прогнозувати певні події, будувати імовірнісну модель майбутнього, і відповідно до цього здійснювати передналаштування своїх функціональних систем для реалізації найбільш оптимальної поведінкової стратегії [5; 29].

Стійкість особистості до стресу на соціально-психологічному рівні розглядається як здатність до соціальної адаптації, збереження важливих міжособистісних зв'язків, досягнення життєвих цілей та успішна самореалізація, збереження працездатності та здоров'я. Підтримання або підвищення рівня стресостійкості особистості пов'язане з пошуком ресурсів, які допомагають подолати негативні наслідки стресових ситуацій.

Слід зазначити, що у кожної людини є свій індивідуальний сценарій стресової поведінки. Про це писав Е. Берн у своїх фундаментальних працях з транзактного аналізу. Цей сценарій формується в ранньому дитинстві, коли батьки, переживаючи стреси, конфліктують під очима дитини, висловлюючи негативні емоції та образи один одному при ній, ненавмисно залучаючи її до своїх проблем. Дитина сприймає цей приклад і, неусвідомлено, копіює його у своєму подальшому житті. Стресовий сценарій, засвоєний у дитинстві, активується майже автоматично. Навіть незначне відхилення від звичного ритму життя може викликати стресову реакцію через активацію цього механізму. Іноді наслідки стресу можуть бути складнішими, ніж самі причини, які його викликали.

Стійкість до стресу особистості залежить від різноманітних чинників, включаючи якість стресорів, особистісні характеристики, здатність ефективно впоратися з навантаженнями та вплив соціальних чинників. [7; 28].

Соціальна підтримка відіграє значну роль у збереженні стійкості особистості до стресу на соціально-психологічному рівні. Це включає емоційну, інформаційну, інструментальну або функціональну підтримку. Соціальна та соціально-психологічна підтримка діє як буфер між стресом і його негативними наслідками, зменшуючи його вплив на здоров'я. Таким чином, соціальна підтримка є важливим ресурсом для збереження психологічної стійкості в стресових ситуаціях, а позитивне соціальне оточення може бути одним із найважливіших факторів у цьому процесі.

Психологічна компетентність особистості, рівень її психологічної освіченості і культури, також впливають на її стресостійкість. Разом з соціальним досвідом вони визначають конкретні форми адаптивних процесів у стресових ситуаціях.

До найбільш розкритих у наукових джерелах особистісні ресурсів відносять:

- активна мотивація подолання стресу, сприйняття стресів як можливості для особистісного зростання;
- сила Я-концепції, самоповага, самооцінка, відчуття власної значущості та самодостатність;
- активне ставлення до життя і позитивна життєва установка;
- раціональне мислення і позитивний емоційний стан;
- фізичні ресурси, такі як стан здоров'я та його цінування.

До інформаційних та інструментальних ресурсів відносяться:

- здатність контролювати ситуацію та використовувати методи досягнення мети;
- гнучкість та здатність до адаптації;

- інформаційна та діяльнісна активність у перетворенні ситуації;
- матеріальні ресурси, такі як стабільність доходу та безпека [32].

Засновник вчення про стрес Г. Сельє визначив два типи адаптаційних ресурсів людського організму під час стресу: поверхнева адаптаційна енергія та глибока адаптаційна енергія. Поверхневі ресурси активізуються першими при стресі і їх легко можна відновити. Поверхнева адаптаційна енергія відновлюється завдяки глибокій енергії, яка мобілізується за допомогою адаптаційної перебудови гомеостатичних механізмів організму. Активація глибокої адаптаційної енергії відбувається тоді, коли особа тривалий час перебуває в стресовій ситуації та вичерпує поверхневі ресурси. Деякі особи можуть мати недостатню активацію «глибоких» резервів для нейтралізації стресора, що призводить до зниженої стресостійкості. Вичерпання глибоких ресурсів може призвести до передчасного старіння та навіть смерті організму [24].

Отже, здатність особистості зберігати або збільшувати її супротив до стресу залежить від зусиль у пошуку різних ресурсів, які сприятимуть подоланню негативних наслідків стресових ситуацій. Ці ресурси можуть бути як внутрішні, так і зовнішні чинники, що сприяють психологічній стійкості в умовах стресу. Особливу категорію ресурсів стресостійкості складають характер, способи, стратегії та моделі поведінки, спрямовані на подолання стресових ситуацій. Копінг-поведінка залежить від життєвої позиції, активності особистості та потреб у самореалізації власних можливостей.

Стресостійкість характеризується станом фізичного, емоційного та психічного виснаження, спричиненим тривалим перебуванням в емоційно-напружених та значущих ситуаціях.

В області психології посттравматичного стресу вирізняються різноманітні порушення, що виникають внаслідок реакції на стрес. Серед них можна виділити емоційні, когнітивні, біологічні та психосоціальні аспекти. Посттравматичний стресовий розлад визначається за такими критеріями, як відсутність бажання планувати майбутнє, втрата інтересу до раніше

важливих справ та уникнення подразників, пов'язаних із травмою. Фактори, які впливають на адаптацію до стресу, включають в себе дії агресора, відчуту та реальну безпеку членів родини чи інших значущих осіб, характеристики навколишнього середовища, сприйнятий рівень готовності та рівень психологічного функціонування перед травматичною ситуацією. В області психології посттравматичного стресу вирізняються різноманітні порушення, що виникають внаслідок реакції на стрес. Серед них можна виділити емоційні, когнітивні, біологічні та психосоціальні аспекти. Посттравматичний стресовий розлад визначається за такими критеріями, як відсутність бажання планувати майбутнє, втрата інтересу до раніше важливих справ та уникнення подразників, пов'язаних із травмою. Фактори, які впливають на адаптацію до стресу, включають в себе дії агресора, відчуту та реальну безпеку членів родини чи інших значущих осіб, характеристики навколишнього середовища, сприйнятий рівень готовності та рівень психологічного функціонування перед травматичною ситуацією.

У зв'язку з ризиком виникнення посттравматичних стресових розладів досліджувалися також наступні чинники: етнокультурні традиції; система переконань і система цінностей; ресурси і традиції регіону; сімейна спадщина і динаміка; індивідуальні, соціальні, професійні ресурси і обмеження; індивідуальні біопсихосоціальні ресурси і уразливість; попередня чутливість до впливу травмувальних подій; специфічний стресовий або потенційно травматичний досвід під час або після лиха.

Широко відома концепція стратегій копіngu, розроблена К. Лазарусом, для опису, аналізу та вивчення поведінки людини у складних і екстремальних ситуаціях. «Копінг» визначається як особистий метод взаємодії з ситуацією відповідно до самої ситуації, її важливості для особистості та її психологічних можливостей. Це охоплює весь спектр спілкування людини з завданнями внутрішнього і зовнішнього характеру. Адекватність обраної стратегії у значущих ситуаціях визначається адаптивними можливостями особистості, способом сприйняття та оцінки важливих для неї обставин.

Владнання труднощами життя, згідно з Лазарусом і Фолкманом, включає когнітивні та поведінкові зусилля індивіда. Поняття «владнання з життєвими труднощами» деякі зарубіжні психологи прямо зв'язують з індивідуальними відмінностями і гендерною специфікою.

Проблема стійкості людини до психологічних травматичних ситуацій розглядається в рамках психологічної теорії особистості, що акцентує на подоланні труднощів. Теорія С. Мадді виникла як продовження його дослідження щодо творчого потенціалу особистості та регулювання стресу.

В сучасній українській психології також ведуться спроби вивчення комплексного розуміння особистісних якостей, які відповідають за успішну адаптацію та управління життєвими труднощами через концепцію життєвої стійкості. (Т.М. Титаренко, Т.О. Ларіна, Л.З. Сердюк). Життєстійкість – це вміння жити, ефективно функціонувати незважаючи на труднощі. При цьому жити у гармонії із собою та світом. Цю людську якість, що важливо можна і потрібно розвивати [31]. Дослідження сучасних українських науковців, зокрема Сердюк Л.З. та Чиханацовой О. А. довели, що життєстійкість це не тільки про ефективну поведінку, це не реакція на фрустрацію, це активна позиція яка пов'язана із ціннісною сферою, із світоглядом [32; 35]. Життєстійкість - це засіб зростання особистості. У різних дослідженнях часто згадуються особистісні риси, що впливають на успішність подолання важких ситуацій у житті. Однією з них є локус контролю особистості, відомий також як інтернальність-екстернальність, яка проявляється в упевненості людини у власних здібностях подолати життєві труднощі [6].

Видатний психолог неофрейдистського напрямку Е. Фромм виділив три психологічні ресурси, які допомагають людині подолати труднощі:

Надія, яка сприяє життєвому оптимізму та росту, виражається у відчутті, що все може бути краще.

Раціональна віра у багато можливостей, яка стимулює активний пошук можливостей у будь-яких ситуаціях.

Душевна сила, що проявляється у вмінні протистояти випробуванням.

Погляд В. Франкла, який набув у нашій країні у зв'язку з війною великої актуальності полягає в тому, що знання мети у житті дозволяє людині витримувати будь-які випробування [34: 40].

Включення події в контекст життя, винесення уроків з неї, та здатність до переосмислення її у позитивних термінах є однією з основних стратегій управління. Можливість відшукати сенс у ситуації, інтегрувати його в особисту картину світу, дозволяє сприймати події як більш передбачувані. Розуміння закономірностей подій та знання правил поведінки в екстремальних ситуаціях є когнітивним ресурсом для подолання труднощів, що ґрунтується на знаннях людини про механізми і закономірності подій, а також ймовірність їх виникнення. Саме такі екстремальні явища перестають виглядати ірраціональними в її очах.

Сучасна особистість постійно знаходиться в непередбачуваних та важко контрольованих ситуаціях, що суттєво впливають на її особистісний розвиток. Такі ситуації часто характеризуються термінами, такими як «кризова», «проблемна», «негативна», «важка», «екстремальна», «напружена», «травматична» та інше. Вони становлять загрозу для життя і здоров'я людини та можуть вимагати високого рівня психологічних ресурсів, щоб успішно подолати їх.

Набуваючи корисний досвід вирішення кризових ситуацій, особистість навчається жити, подолуючи себе і зовнішні обставини.

Наприклад, вікова криза означає завершення одного етапу розвитку та початок нового. Проте не завжди особистість може швидко адаптуватися до нової ситуації, що вимагає розвитку нових характеристик.

Саме переживання, усвідомлення та вирішення цієї складної ситуації роблять особистість більш зрілою, психологічно адаптованою і інтегрованою. Як результат, особистість розуміє все більше нових потреб. Однак, якщо ці потреби пригнічуються зовнішніми соціальними вимогами, криза може загостритися. Психологічні симптоми кризи можуть включати

різні зміни у психологічному стані особистості, такі як відчуття невпевненості у майбутньому та залежність від зовнішніх обставин.

Вихід з кризи може бути конструктивним або деструктивним і, в першу чергу, залежить від того, чи сприятиме вона зростанню особистості, чи призведе до стагнації або регресу її психіки.

Взаємозв'язок базисних переконань особистості та життєвих криз розглядає Н.І. Тавровецька. Її дослідження показало, що чим більше людина відчуває стресові ситуації у своєму житті, тим менше вона приділяє уваги впливу цих подій на свої емоції, розуміння та поведінку, і тим менше вона здатна вирішувати кризові ситуації через особистісне зростання. Інтенсивність кризових подій у житті негативно впливає на базові переконання про доброзичливість світу, але одночасно позитивно корелює з переконанням про можливість контролювати оточуючий світ. Це виконує захисну функцію та допомагає подолати труднощі, але призводить до збільшення емоційної напруги. Особистість, яка вірить у те, що світ є добрим місцем, люди в ньому добрі та готові допомагати, а також вірить у свою здатність контролювати події у своєму житті, зазнає болісної руйнації життєвих ілюзій у зустрічі з труднощами. Це спонукає до відповідних перебудов когнітивних схем і поведінкових шаблонів [26].

Сьогодні в контексті психологічної допомоги все частіше використовується термін «ресурс», який означає комплекс особистісних якостей. Ці якості допомагають людині зберігати відчуття щастя та впевненості, мудрість і життєвий досвід подолання труднощів, внутрішні сили, необхідні для конструктивного подолання життєвих криз. Описуючи особистість як перспективну і з великим творчим потенціалом, дослідники часто розглядають її як ресурс. Таким чином, поняття «ресурсність» охоплює більше аспектів, ніж просто «ресурс», і, ймовірно, може охарактеризувати якісні та кількісні характеристики людських ресурсів.

У контексті наукових досліджень психологічного здоров'я, поняття ресурсності часто тлумачиться як успішна соціальна адаптація людини.

Зокрема І. Галецька аргументує, що: «Психологічне здоров'я відображає рівень здатності людини до реалізації та розвитку власного потенціалу, а також потенціал і ресурсність соціальної адаптації». Дослідниця вважає, що успішність адаптації особистості значно зумовлена особливостями і наявністю індивідуальних ресурсів, адекватністю й ефективністю стратегій їхнього застосування [4].

Центральна ідея теоретичного пояснення про взаємозв'язок між саморегуляцією поведінки людини та її ресурсами в моделі сили ресурсів, розробленій Р. Бауместейстером, Б. Шмейчелем та К. Вогсом, полягає в тому, що ресурси особистості є обмеженими, і коли вони вичерпуються, ефективність саморегуляції зменшується. Однак ці ресурси можна відновити, і людина може передбачати рівень використання ресурсів та регулювати їх рівень вичерпаності. Центральна ідея теоретичного пояснення про взаємозв'язок між саморегуляцією поведінки людини та її ресурсами в моделі сили ресурсів, розробленій Р. Бауместейстером, Б. Шмейчелем та К. Вогсом, полягає в тому, що ресурси особистості є обмеженими, і коли вони вичерпуються, ефективність саморегуляції зменшується. Однак ці ресурси можна відновити, і людина може передбачати рівень використання ресурсів та регулювати їх рівень вичерпаності [37].

Провідний дослідник стресостійкості Стівен Хобфолл, автор теорії «консервації ресурсів» розглядає можливість того, що людина може отримувати, зберігати, відновлювати, розширювати та перерозподіляти ресурси відповідно до своїх власних цінностей. Цей розподіл ресурсів дозволяє людині адаптуватися до різноманітних умов життєвого середовища. Втрата ресурсів в цій теорії розглядається як основний фактор, що викликає стресові реакції. Коли відбувається втрата ресурсів, інші ресурси стають обмеженням для вирішення проблем на рівні інструментального, психологічного та соціального впливу. Втрата внутрішніх та зовнішніх ресурсів призводить до відчуття втрати суб'єктивного благополуччя [36; 39].

Провідна українська науковиця Л.А. Найдьонова, авторка моделі віртуальності територіальних спільнот визначає ресурсність як один з аспектів цієї моделі. Вона описує ресурсність як «потенціал надання ресурсів, доступних для використання комунікатором, що відображає здатність до включення рефлексії віртуальності» [18].

Дуже велике значення у зростанні особистості, на думку М. Аргайла, мають соціальні навички: зокрема, екстраверти, що мають розвиненіші соціальні навички, почуваються щасливішими завдяки упевненості в собі. Було встановлено також, що щастя пов'язане з готовністю до співпраці та лідерськими якостями.

До недавнього часу активність особистості у подоланні життєвих труднощів досліджувалася в межах когнітивно-поведінкової парадигми, де спостерігачі аналізували, як людина сприймає та оцінює свої проблеми, як самооцінка впливає на способи вирішення труднощів, як зміцнити мотивацію у складних ситуаціях та інше. Зараз же психологи починають досліджувати складні ситуації та дії людини в них з позицій її внутрішнього світу. У цьому контексті увага приділяється суб'єктивній реальності, яку кожна особистість створює власними системами цінностей, що виступають як система координат для сприйняття зовнішніх подій.

Коли особистість намагається подолати життєві труднощі, її активність може бути спрямована як на зміну зовнішніх обставин, так і на саму себе. У цей час включаються механізми психічної саморегуляції та психічної адаптації, такі як механізми психологічного захисту та копінг-механізми. Вибір шляху подолання труднощів залежить, зокрема, від резервів та ресурсів особистості. Оптимістично налаштовані особистості, які використовують конструктивні стратегії, відзначаються стійкою позитивною самооцінкою, реалістичним підходом до життя та сильно вираженою мотивацією досягнень. У той час як особистості, що використовують механізми психологічного захисту, сприймають світ як джерело небезпек, мають невисоку самооцінку та песимістичний світогляд [42].

На думку Н. Погорільської та М. Іванюк, особистісна мобільність може виступати як психологічний ресурс, який допомагає ефективно виконувати різноманітні завдання. Ця мобільність відображає здатність фахівців до самостійного і своєчасного прийняття адекватних рішень щодо дії. Особистісна мобільність визначається як здатність особистості свідомо керувати своєю поведінкою та руховими актами, тобто здійснювати рухи або дії на основі обґрунтованих рішень і управління свідомістю [20].

Ефективне виконання соціальних або особистісно значущих завдань передбачає збереження емоційної стабільності, швидку адаптацію до зовнішніх умов, самостійне визначення, вибір та оцінку засобів досягнення мети. Життєстійкість виступає як психологічний ресурс саморегуляції діяльності, що гарантує надійність професійної діяльності. Вона включає три основні компоненти: включеність, контроль та прийняття ризику.

Однак Н. Погорільська та М. Іванюк визначають ще два ресурси, які впливають на особистісну сферу професіонала: морально-етична відповідальність та самоприйняття. Ці ресурси сприяють саморегуляції діяльності в незвичних умовах середовища. Самоприйняття полягає у незалежності, здатності протистояти тиску, впевненості та компетентності, постійному самовдосконаленні, відстеженні особистісного росту, наявності цілей та відчутті їхньої осмисленості, підтримці позитивного ставлення до себе та інших [20].

Очікування (експектації) та соціальні уявлення також мають вплив на випереджальні стратегії поведінки особистості в певній ситуації. Очікування індивіда – це його психічний стан, що відображає співставлення суб'єктивної оцінки актуальної ситуації, взаємодії та уявлень індивіда про себе як суб'єкта поведінки у певній ситуації. Очікування визначають суб'єктивну ймовірність успішного пов'язання якоїсь ситуації або ступінь впевненості в успіху. Очікування знаходять своє вираження у формі надії як емоційного переживання, що виникає у переддень значущої події або результату. Наші очікування стосуються наших дій в цій реальності, вони лежать в основі

взаємодії між нами та нашим світом. Наші очікування тісно пов'язані із соціальними ролями, адже ролі мають певні поведінкові потенціали, мотиваційні компоненти та певні ситуаційні диспозиції. І. С. Попович дослідив соціальні очікування як процес регуляції поведінки. Наголошується на важливості побудови особистістю моделі очікуваного майбутнього, через яку особистість впливає на соціальну та психологічну реальність. На думку вченого соціальні очікування, є фундаментом саморегуляції, рольової взаємодії та важливим компонентом світогляду [21; 22].

Дослідники атрибуції виявили, що часто люди не враховують (або перебільшують) вплив на поведінку особистості чинника ситуації, чинника внутрішнього стану людини, внутрішньої готовності, а також установки людини і таке інше. Очікування якоїсь поведінки практично стає основою її виникнення.

У ситуаціях життєвих змін наші очікування повинні адаптуватися до відчуттів наслідків цих змін. Зміни можуть бути як внутрішніми (спровокованими самими нами), так і зовнішніми (не залежать від нас). Наша особистість, воля, сприйняття, поведінка та оточуюче середовище, іншими словами, психічний та зовнішній світ, утворюють взаємодію в діалектичному конфлікті між нашим Я та реальністю.

Соціальні психологи С. Московіч, Ж. Абрік, та Д. Жоделе розглядають фундаментальні аспекти дослідження соціальних уявлень, які включають уявлення про майбутню сім'ю. Вони стверджують, що соціальні уявлення формуються через вплив соціуму на особистість та дозволяють людині прогнозувати наслідки своїх дій. От же соціальні уявлення несуть функцію прилаштування до ситуацій, орієнтації поведінки до реальності. На важливість соціальних уявлень, зокрема сімейних для зростаючої особистості, для її психологічного благополуччя та подальшого гармонійного життя у тому числі і подружнього вказує І.Р. Крупник [12].

Оцінка минулого досвіду та насиченості подій є ключовим елементом для розвитку та самореалізації особистості, особливо в умовах життєвих

змін. Таким чином, вчасне сприйняття та ефективне використання часу в ситуаціях змін є важливим чинником не лише подолання, а й профілактики негативних наслідків соціальної нестабільності. При настанні життєвих криз та різких змін у житті особистості, а також у нестабільних ситуаціях, зазначається не лише вплив на соціальне середовище та зниження особистісного потенціалу, але й порушення просторово-часових параметрів життя, що може призвести до обмеження часових перспектив діяльності. Гнучкість, яка проявляється як в зовнішній, так і внутрішній активності, є ключовою характеристикою адаптивної особистості. Важливо зрозуміти, що життєві кризи, раптові зміни у життєвому шляху особистості та нестабільні ситуації впливають не лише на звичайне соціальне оточення людини та зменшення її особистісного потенціалу, а й порушують просторово-часові параметри життя, що може призвести до обмеження часових перспектив активності особистості загалом.

Цілісною характеристикою адаптивної особистості є її гнучкість, яка проявляється у різноманітності та адекватності активності, що виявляється як у зовнішніх (рухових) формах, так і у внутрішніх (психічних).

Аналіз дослідження процесу становлення та розвитку особистості показав, що у ситуації постійних змін суб'єкт представлений сукупністю власних мотивацій, індивідуально-психологічних особливостей та особистісних характеристик, а також особливостей у діяльності. Розвиненість саморегуляції особистості має пряму взаємозв'язок із її рівнем адаптивності. Особистісна зрілість дає змогу особі усвідомлено вирішувати питання та передбачати наслідки своєї поведінки. Потреби в цьому контексті виступають лише для визначення ситуації та надання особистісного сенсу.

Список використаних джерел

1. Балл Г.О. Особистість як індивідуальний модус культури і як інтегративна якість особи. *Горизонти освіти*. 2011. №3. С. 7-14.

2. Бжезинський З. Стратегічне бачення: Америка і криза світової влади. Львів : «Літопис», 2012. 168 с.
3. Васютинський В.О. Психологічна правда про індивідуалізм і колективізм : монографія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. К. : Міленіум, 2016. 138 с.
4. Галецька І. Психологія здоров'я: теорія і практика. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 338 с.
5. Горностаї П. П. Колективна травма як проблема соціальної та політичної психології. *Проблеми політичної психології: зб. наук. праць: Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. Асоціація політичних психологів України*. Вип 7(21). Київ, 2018. С. 54-69.
6. Даценко О.А. Життєстійкість як ресурс особистості. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. С.1-6.
7. Завацька Н. Є. Соціокультурні та психологічні аспекти адаптації особистості в сучасному соціумі: монографія / Під ред. Н. Є. Завацької. Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. 320 с.
8. Коллі-Шамне А.В., Дрібас С.А. Психологічні проблеми біженців з України у Швейцарії у перший рік війни: вікові, освітні та гендерні особливості. *Науковий вісник ХДУ. Серія Психологічні науки*. 2023. № 3 С.42-54.
9. Кримський С.Б. Концептуальний лад аналізу перехідного процесу. *Наук. зап. НаУКМА. Серія: Філософія та право*. 1999. Т. 8. С. 4-10.
10. Крупник І.Р. Соціально-психологічні аспекти політичної активності студентської молоді. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки : зб. наук. праць*. Херсон, 2023. Вип. 2. С. 25-31.
11. Крупник І.Р., Тавровецька Н.І. Мотивація до успіху та превалюючі стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях здобувачів фахової передвищої освіти. *«Габітус» науковий фаховий журнал*

Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій. 2023. № 51. С. 88-92.

12. Крупник І.Р. The comparative analysis of the longitude research results of idea peculiarities of the children from complete functional and labor. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2021. Вип.1. С. 111-118.*
13. Ломак О. Мотивація як чинник прояву політичної участі молоді. *Humanitarium. Серія «Психологія». 2018. Том 40. Вип 1. С. 46-54.*
14. Максименко С.Д. Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми: Монографія. за науковою редакцією академіка НАПН України С.Д. Максименка. К.: Видавничий Дім «Слово», 2020. 220 с.
15. Медіаграмотність та інформаційна безпека: Інформаційний бюлетень / Л. А. Найдьонова, Н. Л. Дятел, О. Л. Вознесенська, Н. І. Череповська, Н. О. Обухова, Ю. С. Чаплинська, Н. І. Дідик ; за наук. ред. Л. А. Найдьонової ; упоряд. О. О. Кришовська. Київ : ІСПП НАПН України, 2018. 128 с.
16. Медінцев В. Внутрішній соціум індивіда: суб'єктно-діалогічний підхід. *Соціальна психологія. 2007. №6. С. 17–31.*
17. Михальченко М.В. Культура. Ідеологія. Особистість. Знання України. 2009. 577 с
18. Найдьонова Л.А. Психологічні закономірності розвитку рефлексивних властивостей територіальної спільноти: автореф. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук : спец. 19.00.05. Соціальна психологія; психологія соціальної роботи. НАПН України; Інститут психології імені Г. С. Костюка. К., 2013. 38 с.
19. Панасенко Н.М. Професія як шлях самоздійснення особистості. *Актуальні проблеми психології: Зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том. 11. Вип.7. Частина 2. Ніжин , 2013. С. 168-175.*

20. Погорільська Н.І., Іванюк М.О. Психологічні ресурси саморегуляції льотного складу повітряних сил. *Актуальні проблеми психології*: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. К. : НАУ, 2012. Том X. Вип. 21. С. 155-166.
21. Попович І. С. П58 Психологічні виміри соціальних очікувань особистості: монографія. Херсон: ПАТ «ХМД», 2017. 504 с.
22. Попович І. С. Дослідження психічних станів тривожності майбутніх фахівців соціономічного профілю. Психологічні ресурси в умовах життєвої та суспільної кризи: соціальний та особистісний виміри: колективна монографія. Херсон, 2021. С. 233-252.
23. Психологія російсько-української війни: внутрішній погляд: матеріали Всеукраїнського круглого столу (7 квітня 2022 року) / за наук. ред. М. Слюсаревського, С. Чуніхіної, Л. Найдьоновой ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології, Асоціація політичних психологів України. Київ: Талком, 2022. 52 с.
24. Сельє Н. Стрес і загальний адаптаційний синдром [Електронний ресурс]: Режим доступу до ресурсу: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2038162/?tool=pmcentrez>.
25. Слюсаревський М. М. Соціально-психологічний стан українського суспільства в умовах повномасштабного російського вторгнення: нагальні виклики і відповіді: Стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 4 травня 2022 року. *Вісник НАН України*, (6), 2022, 85–92. <https://doi.org/10.15407/visn2022.06.085>
26. Тавровецька Н.І. Емпіричне дослідження базисних переконань особистості в контексті подолання життєвих криз. *Проблеми сучасної психології* : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Вип. 45. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2019. С. 358-380.

27. Тавровецька Н., Вельдбрехт О. Оптимістичні уявлення про майбутнє - спонтанний спосіб самодопомоги та саморегуляції в умовах війни. *Проблеми політичної психології*, 2023. 13(27), 43-56.
28. Татенко В.О. Соціальна психологія впливу: Монографія. К. : Міленіум, 2008. 214 с.
29. Титаренко Т. М. Життя як будівельний майданчик: особисті наслідки посттравматичного досвіду. *Психологічна допомога особистості в складних обставинах життєдіяльності: Збірник доповідей все-українського наук.-практ. семінару*, 18 травня 2018 р. Чернівці : ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2018. С. 6–9.
30. Титаренко Т. М. Особистість перед викликами війни: психологічні наслідки травматизації. *Проблеми політичної психології: зб. наук. праць: Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. Асоціація політичних психологів України*. Вип 5(19). Київ, 2017. С.3-10.
31. Титаренко Т. М., Ларіна Т. О. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність і безпека. Київ : Марич, 2009. 76 с.
32. Сердюк Л. З. Психологічні засади підвищення життєстійкості особистості. *Актуальні проблеми психології : Зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Том XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Вип. 15. Київ, 2017. С. 481-491.
33. Українська національна ідея і сучасність / Під заг. ред. проф. Г.І. Гончарука. Одеса : Астропринт, 1999. 256 с.
34. Фром Е. Втеча від свободи. Київ: КСД. 2018. 288 с.
35. Чиханцова О. А. Психологічні основи життєстійкості особистості : Монографія. Київ : Талком, 2021. 319 с.
36. Hobfoll S. The influence of culture, community, and the nest-self in the stress process: Advancing conservation of re- sources theory. *Applied Psychology: An International Review*. 2001. №50. P. 337–421.

37. Lazarus, Richard S. Stress, appraisal, and coping. Lazarus, R. S., & Folkman, S. Coping and adaptation. In W. D. Gentry (Ed.), *The handbook of behavioral medicine*. New York: Guilford, 1984. P. 282-325.
38. Liu J.H., Zhang R.J., Leung A.K.-Y., Gil de Zúñiga, H. Gastardo-Conaco, Vasiutynskyi V. Empirical Correlates of Cosmopolitan Orientation: Etiology and Functions in a Worldwide Representative Sample. *Political Psychology*, 2020. 41.
39. Maddi S. Hardiness: An operationalization of existential courage. *Journal of Humanistic Psychology*, 44. 2004. P. 279-298.
40. Maslow A. A theory of human motivation. *Psychological Review*. 1943. Vol.50(4), P. 370-396.
41. Popovych I. The research of the parameters, properties and types of social expectations of student youth. Modern research of the representatives of psychological sciences: collective monograph. Lviv-Toruń: Liha-Pres, 2019. P. 163-181.
42. Popovych, I., Hudimova, A., Bokhonkova, Yu., Savchuk, O., Hoian, I., & Shevchenko, N. Dispositional Mental States of Internally Displaced University Teachers Under Martial Law: Gender Differences. *Journal of Education Culture and Society*, 2023 14(2), 171–187.
43. Tavrovetska, N., Popovych, I., Savchuk, O., Piletska, L., Lappo, V., Abramian, N., & Zahrai, L. Research on risk inclination of young female athletes in the dimensions of life orientations. *Journal of Physical Education and Sport*, 2023. 23(4), 868-877.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВСІХ РІВНІВ ОСВІТИ НАД ТЕМОЮ

2.1. Результати розробки науково-дослідної теми кафедри здобувачами першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня вищої освіти

За період виконання науково-дослідної теми кафедри, здобувачами під керівництвом науково-педагогічних працівників кафедри було підготовлено більше 100 кваліфікаційних робіт, які розкривають зміст теми «Соціально-психологічні виміри становлення та розвитку особистості». Зупинимось на короткому аналізі здобутків практичних розробок та теоретичних положень цих робіт.

1). Сорока О. В. Громадянська спрямованість молоді: міжрегіональний психологічний аспект: кваліфікаційна робота (проект) на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»; Херсонський держ. ун-т, Ф-т психології, історії та соціології, Кафедра психології. Херсон : ХДУ, 2021. 36 с.

Мета цього дослідження полягає у проведенні практичного аналізу громадянської спрямованості молоді в Україні. Робота містить результати практичного аналізу, базуючись на емпіричних дослідженнях. Для цього було обрано вибірку студентів закладів вищої освіти з Херсонщини (30 осіб) та Львівської області (28 осіб), загалом 58 осіб у віці від 19 до 22 років. Виявлено, що сучасна молодь, незалежно від місця проживання, має високі показники громадянської ідентичності, існують різні типи громадянської спрямованості, і лише за показником «самобутність культурних світів» спостерігається статистично значна різниця. Отже, громадянська спрямованість молоді є складною системною якістю, яка відображається у всіх аспектах особистості та визначає її взаємодію з оточуючим середовищем та розумінням власної громадянської позиції.

2). Глоба Ю. О. Вплив психогенних факторів на оцінку якості життя особистості: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти

«бакалавр»; Херсонський держ. ун-т, Ф-т психології, історії та соціології, Кафедра психології. Херсон : ХДУ, 2021. 36 с.

У дослідженні здійснено аналіз закономірностей та механізмів впливу психогенних факторів на сприйняття якості життя особистістю. Виявлено, що психогенні фактори значно впливають на сприйняття якості власного життя та оцінку особистісних характеристик, а також на сприйняття впливу зовнішнього середовища та умов на життя та психічний та фізичний стан особистості. Важливо відзначити, що особливості впливу психогенних факторів залежать від рівня рефлексії та усвідомлення ступеня тривожності та її взаємодії з захисними механізмами психіки.

3). Шевченко А. В. Психологічні змістові параметри вивченої безпорадності у становленні і розвитку особистості: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»; Херсонський держ. ун-т, Ф-т психології, історії та соціології, Кафедра психології. Івано-Франківськ : ХДУ, 2022. 39 с.

У роботі теоретично проаналізовано сучасну наукову літературу з теми безпорадності. Встановлено, що існує вивчена або ж набута та особистісна безпорадність. З'ясовано, що вивчена безпорадність – це психологічний стан, який часто є результатом неконтрольованих дій, тобто відсутністю зв'язку між зусиллями і результатом діяльності. Емпірично встановлено, що вивчена безпорадність поєднала мотиваційний, емоційний та когнітивний елементи. З'ясовано, що вивчена безпорадність простежується у вигляді симптомокомплексу, а саме: депресивні ознаки, низька волева саморегуляція, спрямованість та уникнення невдач, тривожність та пригніченість. Обґрунтовано, що творча активність допомагає людям з вивченою безпорадністю долати негативні думки, тривожність та депресивні прояви. Розроблено та запропоновано психокорекційну програму з подолання вивченої безпорадності у молодих людей засобами психологічного тренінгу.

4). Кленіна К. В. Психологічні механізми конструювання майбутнього студентською молоддю: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»; Херсонський держ. ун-т, Ф-т психології, історії та соціології, Кафедра психології. Івано-Франківськ : ХДУ, 2022. 77 с.

В результаті роботи теоретично обґрунтовано та емпіричне досліджено психологічні механізми конструювання майбутнього студентською молоддю; розроблено програму тренінгових занять щодо оптимізації конструювання майбутнього. Теоретично проаналізовано основні психологічні механізми конструювання майбутнього особистості, особливості конструювання майбутнього у представників студентської молоді. Емпірично встановлено провідні психологічні механізми конструювання майбутнього, які притаманні студентській молоді. З'ясовано, що психологічні механізми конструювання майбутнього є універсальними для представників обох статей студентської молоді. Констатовано наявність низько розвиненого прагнення автономії у студентів, у той час як працевлаштовані молоді люди надають цьому механізму домінуючу роль у власному житті. Зафіксовано, що представники студентської молоді при конструюванні майбутнього більшою мірою залучають механізми, які пов'язані із екзистенційністю, орієнтацією на сенсожиттєві утворення, рефлексією, мотивацією успішного майбутнього.

5). Кондратьєва Н. В. Психологічні особливості самоздійснення особистості у військовий час: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»; М-во освіти і науки України ; Херсонський держ. ун-т, Ф-т психології, історії та соціології, Кафедра психології. Івано-Франківськ : ХДУ, 2023. 44 с.

Робота присвячена вивченню психологічних особливостей самоздійснення особистості у військовий час, впливу стану тривожності та стратегій поведінки на можливість та швидкість самореалізації. Робота вивчає теорії самореалізації, особливості методів самореалізації особистості та важливість і доцільність самоздійснення у воєнний період та ефективні шляхи психокорекції особистості в таких умовах. У роботі також

розглядається важливість розвитку психологічних навичок та ресурсів, необхідних для підвищення рівня самореалізації цивільного населення в умовах збройного конфлікту. Результати дослідження можуть мати практичне застосування для розробки програм психологічної підтримки цивільного населення з досвідом війни. Робота підкреслює важливість розуміння процесів та методів самоздійснення особистості, а також важливість підвищення, адаптивності, асертивності, гнучкості мислення для самореалізації з дотриманням принципу «work- war-life balance».

6). Короткіх Я. П. Зміна ціннісних орієнтацій та життєвої перспективи молоді в умовах війни: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»; Херсонський держ. ун-т, факультет психології, історії та соціології ; кафедра психології. Івано-Франківськ : ХДУ, 2023. 38 с.

Робота присвячена змінам ціннісних орієнтацій – життєвої перспективи молоді в умовах війни. Визначено основні життєві перспективи молоді в умовах війни. Виявлено зміни життєвих перспектив молоді. Визначено, що ціннісні орієнтації особистості – це сукупність цінностей, які особистість приймає як важливі та визначають її поведінку, вчинки та взаємодію зі світом. Зазначено, що життєві перспективи – це очікування та плани щодо майбутнього, які формує особистість. Виокремлено, що сучасне молоде покоління має свої особливості у ціннісних орієнтаціях та життєвих перспективах.

7). Чубатюк К. В. Соціально-психологічні чинники зміни ціннісно-мотиваційної сфери особистості під час міграційних процесів: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»; Херсонський держ. ун-т, факультет психології, історії та соціології ; кафедра психології. Івано-Франківськ : ХДУ, 2023. 51 с.

Метою роботи було теоретично обґрунтувати та емпірично виявити основні соціально-психологічні чинники зміни ціннісно-мотиваційної сфери особистості під час міграційних процесів. Провести теоретичний аналіз сфери особистості, як категоріальні поняття у працях сучасних українських

дослідників. Розглянути проблеми особистісної та соціальної ідентифікації мігрантів. Провести аналіз динаміки та обсягів міграційних потоків. Згідно з результатами дослідження виявлено, що найважливішими термінальними цінностями для мігрантів стали: здоров'я, духовна та фізична близькість з коханою людиною, впевненість у собі та активне життя. Найменш важливими цінностями є: суспільне покликання, щастя інших, життєва мудрість, творчість, а також переживання прекрасного в природі і мистецтві.

Результати науково-дослідної теми кафедри були представлені здобувачами спеціальності 053 Психологія на Всеукраїнських конкурс студентських наукових робіт з галузі «Загальна та соціальна психологія», «Педагогічна та вікова психологія»:

1. Калінчева Р. «Психолінгвістичні маркери макіавеллістичної особистості» I місце з галузі «Загальна та соціальна психологія» (2019р.);
2. Заволоко О. «Особливості вияву любові у осіб з різними типами акцентуацій» II місце з галузі «Загальна та соціальна психологія» (2019р.);
3. Єгорова Т. «Вікові особливості сприйняття жіночої краси чоловіками» II місце з галузі «Педагогічна та вікова психологія» (2019р.);
4. Кравців В. «Егоїстична мотивація як чинник особистісної зрілості» I місце з галузі «Загальна та соціальна психологія» (2020р.);
5. Іванова В. «Психологічні особливості прояву жадібності як особистісної риси» II місце з галузі «Загальна та соціальна психологія» (2020р.);
6. Кленіна К. «Психологічні змістові параметри взаємозв'язку перфекціонізму та почуття самотності осіб юнацького віку» II місце з галузі «Загальна та соціальна психологія» (2020р.); «Ціннісні орієнтації учасників булінгу в шкільному просторі» I місце з галузі «Педагогічна та вікова психологія» (2021р.);
7. Кім В. «Взаємозв'язок психологічних меж особистості і самооцінки у юнацькому віці» II місце з галузі «Загальна та соціальна психологія» (2021р.);

8. Смешко К. «Соціально-психологічні чинники прояву страху смерті в умовах суспільної кризи» II місце з галузі «Загальна та соціальна психологія» (2021 р.);
9. Шевченко А. «Взаємозв'язок конформізму та ціннісних орієнтацій осіб юнацького віку» I місце з галузі «Педагогічна та вікова психологія» (2020 р.); «Соціальні очікування студентської молоді у вимірах психологічного благополуччя» I місце з галузі «Загальна та соціальна психологія» (2021 р.);

2.2. Результати розробки науково-дослідної теми кафедри здобувачами третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

За тематикою кафедри за звітній період захищено дисертації на здобуття кандидата психологічних наук та доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 053 «Психологія».

1. Діденко Г. О. на тему «Психологічні особливості життєвого стилю осіб з травматичним досвідом» на здобуття ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології (2020 р.);
2. Мойсеєнко В. В. на тему: «Асертивність як соціально-психологічний механізм вибору стратегії статусної поведінки студентською молоддю» на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 Психологія (2020 р.);
3. Танасійчук О.М. на тему: «Генезис архетипових образів становлення професійного спрямування особистості» на здобуття ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології (2021 р.);
4. Дрозд Л. В. на тему: «Формування життєвого цілепокладання у підлітків з інтелектуальними порушеннями» на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 Психологія (2021 р.);

5. Круглов К.О. на тему: «Соціальний капітал як чинник суб'єктивного благополуччя працівників підприємства з різним груповим статусом» на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 Психологія (2022 р.);
6. Каленчук В.О. на тему: «Соціально-психологічні чинники розвитку уявлень викладачів та студентів про організаційну культуру закладу вищої освіти» на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 Психологія (2023 р.);

ПЕРЕЛІК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ВИКОНАВЦІВ З ТЕМИ НДР

1. Крупник І.Р., Ткаленко Н.В. Маніпулятивна поведінка у професійній діяльності офісних співробітників. *Інсайт: психологічні виміри суспільства: наук. журн.* Херсон, 2019. Вип. 1. С. 96 -101.
2. Крупник І.Р., Борщова Т.О. Дитячі страхи: особливості прояву у дітей з неповних родин. *Інсайт: психологічні виміри суспільства: наук. журн.* Херсон, 2019. Вип. 2. С.58 -63
3. Крупник І. Р. The comparative analysis of the longitude research results of idea peculiarities of the children from complete functional and labor. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки [зб. наук. праць].* – 2021.– Вип.1. – С. 111-118.
4. Крупник І.Р. , Крупник Г.А., Бабатіна С.І. Особливості ставлення здобувачів вищої освіти до дистанційного навчання. *Міжнародний електронний журнал “Інформаційні технології і засоби навчання”*, 2022, Том 91, №5. С. 98-112.
5. Крупник І.Р., Баштецька А. В. Гібрис-синдром як копінг-стратегія у керівників. *«Габітус» науковий фаховий журнал Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій.* 2022 . № 33. С. 180.
6. Крупник І.Р. Соціально-психологічні аспекти політичної активності студентської молоді. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки : зб. наук. праць.* Херсон, 2023. Вип. 2. С 25-31.
7. Крупник І.Р., Тавровецька Н.І. Мотивація до успіху та превалюючі стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях здобувачів фахової передвищої освіти. *«Габітус» науковий фаховий журнал Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій.* 2022 . № 33. С. 180 -184.
8. Крупник І.Р. Образи «ідеальних» чоловіка та дружини в уявленнях молоді: теорія і практика. Психологічні ресурси в умовах життєвої та суспільної кризи: соціальний та особистісний виміри. Колект. моногр. Херсон, 2021. 364 с.
9. Крупник І.Р. Подовжнє дослідження особливостей уявлень дітей трудових мігрантів. Дев'яті Сіверянські соціально-психологічні читання: Матеріали Міжнародної наукової конференції (За наук. ред. О. Ю. Дроздова, І. І. Шлімакової. Чернігів, НУ «ЧК» імені Т. Г. Шевченка, 2019. С. 205-207.
10. Крупник І.Р. Уявлення образу «ідеального» обранця у студентської молоді. Соціокультурні та психологічні виміри становлення особистості Зб. наук. праць за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції (26-27 вересня 2019 року, м. Херсон). Херсон, 2019. С. 142-145.
11. Крупник І.Р., Цаларунга Ю.В., Особливості невербальної комунікації у екстравертів та інтровертів. Соціально-психологічні технології розвитку особистості : Зб. наук. праць за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів. Херсон, 2020. С. 399 – 402.
12. Крупник І.Р. Психологічні особливості сприймання особистістю професійної успішності на різних стадіях дорослості. X Сіверянські соціально-психологічні читання: Матеріали Міжнародної наукової конференції. Чернігів, НУ «ЧК» імені Т. Г. Шевченка, 2020. С. 194-198.
13. Крупник І.Р. Критерії вибору шлюбного партнера серед студентської молоді. Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах євроінтеграції : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 10–11 вересня 2020 р. / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка Тернопіль. ТНПУ, 2020. С. 161 - 163.

14. Крупник І.Р. Розвиток сімейних уявлень дітей з родин трудових мігрантів. Соціально-психологічні технології розвитку особистості : Зб. наук. праць за матеріалами VI Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів (м. Херсон, 14 травня 2021 р.) / ред. колегія: С.І.Бабатіна, В. В. Мойсеєнко та ін. Херсон, 2021. С. 218-221.
15. Крупник І.Р. Особливості впливу мас-медіа на емоційний стан людини. Соціокультурні та психологічні виміри становлення особистості: Зб. наук. праць за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Херсон, 30 вересня – 01 жовтня 2021 р.) [Електронний ресурс] / ред. колегія: Н. І. Тавровецька (відп. за випуск) та ін. Херсон, 2021. С. 140-142.
16. Крупник І.Р. Особливості стилів сімейного виховання у неповних родинах. Дванадцять Сіверянські соціально-психологічні читання. Міжнародна наукова онлайн конференція. За наук. ред. О. Ю. Дроздова. 2022.Т.1.С. 96-99.
17. Крупник І.Р. Соціально-психологічні аспекти політичної активності громадян. Міжнародна науково-практична конференція, 23 квітня 2022 р. / за ред. С.Д. Максименка. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. С. 183-185.
18. Крупник І.Р. Особливості проведення соціально-психологічних тренінгів у дистанційному форматі. Збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції «Психологічні виклики сучасних організацій»; За наук. ред. проф. Л. С. Пілецької. м. Івано-Франківськ, 2022. С. 129-133.
19. Крупник І.Р., Левченко Н.В. Результати дослідження мотивації до навчання та навчальної успішності у молодших школярів з розладом дефіциту уваги та гіперактивності. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матер. XXV міжнар. наук.-прак. конф. (м. Рига, 7 жовтня 2022 р.). С. 416-422.
20. Крупник І.Р. Напрями роботи психолога під час окупації. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі»/ за ред. С.Д. Максименка Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. С.102-104.
21. Kurova, A., Popovych, I., Hrys, A., Koval, I., Pavliuk, M., Polishchuk, S., & Kolly-Shamne, A. (2023). Dispositional optimistic and pessimistic mental states of young athletes: gender differentiation. *Journal of Physical Education and Sport*, 23(4), 857–867.
22. Токарева Н., Коллі-Шамне А. Ставлення до старості осіб старшого вікового періоду: кроскультурний аспект. Психологія: реальність і перспективи. Збірник наук праць РДГУ. 2022. Вип. 17. С.5-13.
23. Коллі-Шамне А.В., Татаренко А. О. Психолого-педагогічні особливості навчальної взаємодії вчителя фізики із старшокласниками при проведенні лабораторних робіт в умовах інформатизації освітнього процесу. Наукові записки Малої академії наук України. 2022. 1(23). С. 38-45.
24. Kolly-Shamne, A.V. Socio-Psychological Online Survey of Ukrainian Forced Migrants in the First Months of the War in 2022: General Characteristics of the Study and Methodological Aspects of Data Collection on Facebook Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series “Pedagogy and Psychology”. Т.8.
25. Kolly-Shamne A.V. The concept of zone of proximal development and its derivatives: Problems and prospects of modern interpretations. Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series “Pedagogy and Psychology”, 2022. 8(4), 81-95.
26. Коллі-Шамне А.В., Дрібас С.А. Психологічні проблеми біженців з України у Швейцарії у перший рік війни: вікові, освітні та гендерні особливості. Науковий вісник ХДУ. Серія Психологічні науки. 2023. № 3 С.42-54 .
27. Коллі-Шамне А.В., Дрібас С.А., Гончаров А.В. Психологічні особливості правосвідомості у студентів юридичного та історичного профілів навчання. Вчені

- записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. Том 34 (72) № 6. 2023. С.32-38.
28. Kolly-Shamne, A. The concept of successful ageing in wartime: A review of Western scientific sources. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*, 2024. 10(1), С.32-45.
  29. Popovych, I., Hudimova, A., Bokhonkova, Yu., Savchuk, O., Hoian, I., & Shevchenko, N. (2023). Dispositional Mental States of Internally Displaced University Teachers Under Martial Law: Gender Differences. *Journal of Education Culture and Society*, 14(2), 171–187. <https://doi.org/10.15503/jecs2023.2.171.181>
  30. Robul, Y., Lytvynenko, K., Lytvynenko, O., Bokshan, H., & Popovych, I. (2023). Marketing in the digital age: cultural values as agents of socially responsible marketing in the digital economy. *Amazonia Investiga*, 12(62), 45–55. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.62.02.3>
  31. Popovych, I., Kokorina, Y., Pyslar, A., Palchynska, M., Pavliuk, M., Raievska, Y., & Torop, K. (2022). Research of the Mental States of Anxiety of Fourth-Graders in Secondary Schools during the Progression of the COVID-19 Pandemic. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 14(1), 32–51. <https://doi.org/10.18662/rrem/14.1/506>
  32. Popovych, I., Kononenko, O., Los, O., Khrystiuk, S., & Avramenko, A. (2022). Social expectations of professionals in the socioeconomic area: training, innovations and reforms. *Amazonia Investiga*, 11(60), 23–31. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.60.12.2>
  33. Popovych, I., Machynska, N., Yaremchuk, N., Korniat, V., & Kurinna, V. (2022). Psycho-emotional states of future specialists in a socio-economic area under lockdown and martial law: comparative analysis. *Amazonia Investiga*, 11(56), 150–158. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.56.08.16>
  34. Popovych, I., Semenov, O., Semenova, N., Zavatska, N., Kovalchuk, Z., & Zavatskyi, Y. (2022). Research of readiness of teachers of rural secondary schools for innovations. *Amazonia Investiga*, 11(54), 84–93. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.54.06.9>
  35. Popovych, I., Stepanenko, L., Savchuk, O., Zavatska, N., & Koval, I. (2022). Servicemen's dominant mental states: parameters, structure, and factor interdependence. *Amazonia Investiga*, 11(49), 239–250. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.49.01.26>
  36. Popovych, I., Zavatska, N., Bozoyan, M., Vorobel, M., Blyskun, O., & Klenina, K. (2022). Research on value orientations of bullying participants in educational space. *Apuntes Universitarios*, 12(2), 1–16. <https://doi.org/10.17162/au.v12i2.1030>
  37. Blynova, O., Derevianko, S., Ivanova, O., Popovych, I., & Estay Sepulveda, J. G. (2022). Professional relevance of potential labor emigrants. *Revista Notas Históricas y Geográficas*, 29, 88–106. <https://www.revistanotashistoricasygeograficas.cl/index.php/nhyg/article/view/435>
  38. Khmiliar, O., Khmiliar, R., Koval, I., Savchuk, O., Dushka, A., Bolotova, O., & Popovych, I. (2022). Psychomotor Training of the Military Sappers as a Means of Reducing Personal Fears and Anxiety. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 13(4), 81–103. <https://doi.org/10.18662/brain/13.4/377>
  39. Kostenko, T., Petrykina, A., Los, O., Legkiy, O., Palamar, O., & Popovych, I. (2022). Psychological and pedagogical experiment of research into the rehabilitation impact of typhlo devices on the formation of people with visual impairments. *Amazonia Investiga*, 11(52), 175–185. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.52.04.19>
  40. Kozmenko, O., Popovych, I., Arbeláez-Campillo, D. F., Rojas-Bahamón, M. J., & Volchenko, L. (2022). Structural and functional model of the successful person training in USA colleges and universities. *Amazonia Investiga*, 11(55), 143–155. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.55.07.15>
  41. Plokhikh, V., Popovych, I., Koval, I., Stepanenko, L., Nosov, P., Zinchenko, S., Boiaryn, L., & Zavatskyi, V. (2022). Anticipatory Resource of Temporary Regulation of Sensorimotor Action. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 13(2), 01–21. <https://doi.org/10.18662/brain/13.2/328>

42. Zaverukha, O., Popovych, I., Karpenko, Y., Kozmenko, O., Stelmakh, O., Borysenko, O., Hulias, I., & Kovalchuk, Z. (2022). Dynamics of Successful Formation of Professional Identity of Future Psychologists in Higher Education Institutions. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 14(1), 139–157. <https://doi.org/10.18662/rrem/14.1/511>
43. Zinchenko, S., Tovstokoryi, O., Mateichuk, V., Nosov, P., Popovych, I., & Gritsuk, I. (2022). Automatic Vessel Steering in a Storm. *Electrical, Control and Communication Engineering*, 18(1), 66–74. <https://doi.org/10.2478/ecce-2022-0009>
44. Zinchenko, S., Tovstokoryi, O., Nosov, P., Popovych, I., & Kyrychenko, K. (2022). Pivot Point position determination and its use for manoeuvring a vessel. *Ships and Offshore Structures*, 18(3), 358–364. <https://doi.org/10.1080/17445302.2022.2052480>
45. Popovych, I., Arbelález-Campillo, D. F., Rojas-Bahamón, M. J., Burlakova, I., Kobets, V., & Bokshan, H. (2021). Time perspective in the professional activity of specialists of economic sphere. *Cuestiones Políticas*, 39(69), 424–445. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3969.27>
46. Popovych, I., Blynova, O., Nass Álvarez, J. L., Nosov, P., & Zinchenko, S. (2021). A HISTORICAL DIMENSION OF THE RESEARCH ON SOCIAL EXPECTATIONS OF AN INDIVIDUAL. *Revista Notas Históricas y Geográficas*, 27, 190–217. <https://www.revistanotashistoricasygeograficas.cl/index.php/nhyg/article/view/365>
47. Popovych, I., Blyskun, O., Hulias, I., Shcherbyna, V., Batasheva, N., Aleksieieva, M., & Chala, T. (2021). Psychological Semantic Parameters of Adolescents' Conformism in the Measurement of Value Orientations. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 13(2), 167–184. <https://doi.org/10.18662/rrem/13.2/416>
48. Popovych, I., Chervinskyi, A., Kazibekova, V., Chervinska, I., & Machynska, N. (2021). Empirical research of the typology of social expectations of the personality. *Amazonia Investiga*, 10(43), 112–122. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.43.07.11>
49. Popovych, I., Pavliuk, M., Sirant, N., Zhigarenko, I., & Serhieienkova, O. (2021). Research of relationship of functional-role positions (ego-states) with indicators of future specialists' independence. *Revista Amazonia Investiga*, 10(41), 85–95. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.41.05.8>
50. Popovych, I., Semenov, O., Skliaruk, A., Sotnikova, K., & Semenova, N. (2021). Research of the dominant psycho-emotional states of university lecturers during the progression of the COVID-19 pandemic. *Amazonia Investiga*, 10(48), 52–62. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.48.12.6>
51. Popovych, I., Shevchenko, A., Galvez, L. M., Klenina, K. (2021). Research of the relationship between social desirability and value orientations of adolescents. *Revista Notas Históricas y Geográficas*, 26, 241–268. <https://www.revistanotashistoricasygeograficas.cl/index.php/nhyg/article/view/339>
52. Popovych, I., Shcherbyna, V., Sultanova, L., Hulias, I., & Mamchur, I. (2021). Research of social expectations' properties of future specialists of socioeconomic profile. *Revista Amazonia Investiga*, Vol: 10(39), 40–49. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.39.03.4>
53. Blynova, O., Kostenko, T., Nesin, Y., Fedorova, O., Chaban, O., Pyslar, A., & Popovych, I. (2021). Research of the Relationship between Perfectionism and Feelings of Loneliness of Youths. *Postmodern Openings*, 12(2), 01–17. <https://doi.org/10.18662/po/12.2/294>
54. Halian, I., Popovych, I., Nesin, Y., Zavatskyi, Y., Vashchenko, I., Muliari, O., & Marchenko, A. (2021). Experimental Research of the Sense-Value Regulation of Future Teachers in Academic and Professional Activity. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 13(4), 509–523. <https://doi.org/10.18662/rrem/13.4/495>
55. Halian, A., Halian, I., Popovych, I., Zavatskyi, Y., Semenov, O., & Semenova, N. (2021). Stress Resistance in the Situation of Uncertainty as a Factor of Development of Adaptive Ability of Medical Personnel. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 12(1), 251–264. <https://doi.org/10.18662/brain/12.1/181>
56. Hudimova, A., Popovych, I., Baidyk, V., Buriak, O., & Kechyk, O. (2021). The impact of social media on young web users' psychological well-being during the COVID-19 pandemic

- progression. *Revista Amazonia Investiga*, Vol: 10(39), 50–61. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.39.03.5>
57. Kuzikova, S., Shcherbak, T., Blynova, O., Pobokina, G., Dyatchenko, D., Mariichyn, A., & Popovych, I. (2021). Empirical Research of the Hardiness of the Personality in Critical Conditions of Life. *Postmodern Openings*, 12(2), 57–77. <https://doi.org/10.18662/po/12.2/297>
  58. Plokhikh, V., Popovych, I., Zavatska, N., Losiyevska, O., Zinchenko, S., Nosov, P., & Aleksieieva, M. (2021). Time Synthesis in Organization of Sensorimotor Action. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 12(4), 164–188. <https://doi.org/10.18662/brain/12.4/243>
  59. Prokhorenko, L., Popovych, I., Sokolova, H., Yarmola, N., & Forostian, O. (2021). Research on reflective-evaluative competence in pupils with intellectual disabilities. *Amazonia Investiga*, 10(46), 138–151. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.46.10.13>
  60. Semenov, O., Oleshko, P., Tsymbal, S., Liashko, V., Shevchenko, A., & Popovych, I. (2021). Research of social expectations of university students in the dimensions of psychological well-being. *Revista Eduweb*, 15(3), 124–138. <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2021.15.03.10>
  61. Tkach, B., Lytvynchuk, L., Popovych, I., Blynova, O., Zahrai, L., & Piletska, L. (2021). Research on the Experience of Users of Political Slogans in Ukraine. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 12(1), 104–117. <https://doi.org/10.18662/brain/12.1/173>
  62. Nosov, P. S., Cherniavskiy, V. V., Zinchenko, S. M., Popovych, I. S., Nahrybelnyi, Ya. A., & Nosova, H. V. (2021). IDENTIFICATION OF MARINE EMERGENCY RESPONSE OF ELECTRONIC NAVIGATION OPERATOR. *Radio Electronics, Computer Science, Control*, 1(56), 208–223. <https://doi.org/10.15588/1607-3274-2021-1-20>
  63. Nosov, P. S., Popovych, I. S., Zinchenko, S. M., Kobets, V. M., Safonova, A. F., & Appazov, E. S. (2021). AUTOMATIC DETERMINATION OF THE NAVIGATORS MOTIVATION MODEL WHEN OPERATING WATER TRANSPORT. *Radio Electronics, Computer Science, Control*, 3, 152–165. <https://doi.org/10.15588/1607-3274-2021-3-13>
  64. Popovych, I., Blynova, O., Zhuravlova, A., Toba, M., Tkach, T., & Zavatska, N. (2020). Optimization of development and psycho-correction of social expectations of students of foreign philology. *Revista Inclusiones*, 7(SI), 23–38. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1657>
  65. Popovych, I., Borysiuk, A., Zahrai, L., Fedoruk, O., Nosov, P., Zinchenko, S., & Mateichuk, V. (2020). Constructing a Structural-Functional Model of Social Expectations of the Personality. *Revista Inclusiones*, 7(SI), 154–167. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/354>
  66. Popovych, I., Halian, O., Geiko, Ie., Zaverukha, O., Spytyska, L., Bokhonkova, Yu., & Fedyk, O. (2020). Research on the Correlation between Subjective Control and the Indexes of Study Progress of Bachelors of the Faculty of Physical Education and Sport. *Revista Inclusiones*, 7(Especial), 497–511. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1306>
  67. Popovych, I., Kononenko, O., Kononenko, A., Stynska, V., Kravets, N., Piletska, L., & Blynova, O. (2020). Research of the Relationship between Existential Anxiety and the Sense of Personality's Existence. *Revista Inclusiones*, 7(SI), 41–59. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/300>
  68. Popovych, I., Laliuk, G., Aleksieieva, M., Popovych, A., Bondarenko, V., Kovtun, O., & Tsiuniak, O. (2020). Sociocultural metrics of the personal paradigm of orphans' upbringing in pedagogical theory and practice of Ukraine. *Revista Inclusiones*, 7(3), 343–356. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1638>
  69. Popovych, I., Lymarenko, L., Tereshenko, N., Kornisheva, T., Yevdokimova, O., Koverznieva, A., & Aleksieieva, M. (2020). Research on the Effectiveness of Training

- Technologies' Implementation in Student Theater. *Revista Inclusiones*, 7(2), 104–121. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/261>
70. Blynova, O., Chervinska, I., Kazibekova, V., Bokshan, H., Yakovleva, S., Zaverukha, O., & Popovych I. (2020). Social and Psychological Manifestations of Professional Identity Crisis of Labor Migrants. *Revista Inclusiones*, 7(3), 93–105. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1318>
  71. Blynova, O., Kisil, Z., Tkach, T., Semenova, N., Semenov, O., Kamisnka, S., & Popovych, I. (2020). Psychological manifestations of professional marginality of future social welfare professionals. *Revista Inclusiones*, 7(SI), 218–233. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1229>
  72. Blynova, O., Lappo, V., Kalenchuk, V., Agarkov, O., Shramko, I., Lymarenko, L., & Popovych, I. (2020). Corporate Culture of a Higher Education Institution as a Factor in Forming Students' Professional Identity. *Revista Inclusiones*, 7(SI), 481–496. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1305>
  73. Blynova, O., Moiseienko, V., Los, O., Burlakova, I., Yevdokimova, O., Toba, M., & Popovych, I. S. (2020). Assertiveness as a Factor of Students' Choice of Behavior Strategies in Social Interaction. *Revista Inclusiones*, 7(4), 259–272. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1551>
  74. Blynova, O., Popovych, I., Semenova, N., Kashyryna, Ye., Ursulenko, O., & Kononenko, O. (2020). Personality Factors of Choosing Adaptation Strategies in a Different Cultural Environment by Labor Migrants from Ukraine. *Revista Amazonia Investiga*, 9(32), 45–54. <https://doi.org/10.34069/AI/2020.32.08.5>
  75. Halian, A., Halian, I., Burlakova, I., Shevchenko, R., Lappo, V., Zhigarenko, I., & Popovych, I. (2020). Emotional Intelligence in the Structure of Adaptation Process of Future Healthcare Professionals. *Revista Inclusiones*, 7(3), 447–460. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1347>
  76. Halian, I. M., Halian, O. I., Gusak, L. Ye., Bokshan, H. I., & Popovych, I. S. (2020). Communicative Competence in Training Future Language and Literature Teachers. *Revista Amazonia Investiga*, 9(29), 530–541. <http://dx.doi.org/10.34069/AI/2020.29.05.58>
  77. Halian, I., Machynska, N., Lozynska, S., Nos, L., Derkach, Yu., Prots, M., & Popovych, I. (2020). Tolerance of uncertainty as a component of the process of life-creation of future educators. *Revista Inclusiones*, 7(SI), 512–528. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1307>
  78. Khmiliar, O., Popovych, I., Hrys, A., Pavliuk, M., Zavatska, N., Lytvynenko, O., & Blynova, O. (2020). Spatial Regulation of Personality Behavior in the Conditions of Progression of the COVID-19 Pandemic. *Revista Inclusiones*, 7(SI), 289–306. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1760>
  79. Kononenko, O., Kononenko, A., Stynska, V., Kachmar, O., Prokopiv, L., Katolyk, H., & Popovych, I. (2020). Research of the factor structure of the model of world view settings at a young age. *Revista Inclusiones*, 7(3), 98–116. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1629>
  80. Shevchenko, R., Popovych, I., Spyska, L., Nosov, P., Zinchenko, S., Mateichuk, V., & Blynova, O. (2020). Comparative analysis of emotional personality traits of the students of maritime science majors caused by long-term staying at sea. *Revista Inclusiones*, 7(SI), 538–554. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1309>
  81. Tsiuniak, O., Pyslar, A., Lialiuk, G., Bondarenko, V., Kovtun, O., Los, O., & Popovych, I. (2020). Research of interdependence of variables and factor structure of masters' readiness for innovative pedagogical activity. *Revista Inclusiones*, 7(3), 427–452. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1645>
  82. Nosov, P., Palamarchuk, I., Zinchenko, S., Popovych, I., Nahrybelnyi, Y., & Nosova, H. (2020). Development of means for experimental identification of navigator attention in

- ergatic systems of maritime transport. *Bulletin of university of Karaganda – Physics*, 97(1), 58–69. <https://doi.org/10.31489/2020Ph1/58-69>
83. Nosov, P.S., Zinchenko, S. M., Popovych, I. S., Ben, A. P., Nahrybelnyi, Y. A., & Mateychuk V. M. (2020). Diagnostic system of perception of navigation danger when implementation complicated maneuvers. *Radio Electronics, Computer Science, Control*, 1(52), 146–161. <https://doi.org/10.15588/1607-3274-2020-1-15>
  84. Zinchenko, S. M., Ben, A. P., Nosov, P.S., Popovych, I. S., Mamenko, P. P., & Mateychuk V. M. (2020). Improving the Accuracy and Reliability of Automatic Vessel Moution Control System. *Radio Electronics, Computer Science, Control*, 2(53), 183–195. <https://doi.org/10.15588/1607-3274-2020-2-18>
  85. Popovych, I., Zhigarenko, I., Losiyevska, O., Dovbenko, S., Kashyryna, Ye., Shevchenko, R., & Piletska, L. (2020). Research of Achievement Motivation’s Impact on the Career Orientations of Future Managers of Organization. *Revista Inclusiones*, 7(SI), 247–263. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1231>
  86. Popovych, I., Tkach, T., Sirko, R., Rudenko, L., Sokolova, H., Slobodianyuk, V., & Blynova, O. (2020). Research on Mental States of Anxiety of First-Year Cadets of the University of Life Safety. *Revista Inclusiones*, 7(SI), 264–278. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1233>
  87. Kuzikova, S., Shcherbak, T., Popovych, I., Blynova, O., & Skyba, O. (2020). Psychological features of subjective vitality and hardiness of representatives of parachute sports, *International Journal of Applied Exercise Physiology*, 9(9), 172–177.
  88. Shevchenko, R., Hrys, A., Pavliuk, M., Stynska, V., Babiak, O., Zavatskyi, V., & Popovych, I. (2020). A Research of Post-Traumatic Stress and Adaptation Disorders of Servicemen after Being in a Combat Situation at the Hospitalization Stage. *Revista Inclusiones*, 7(4), 74–87. <https://revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1539>
  89. Popovych, I., Halian, O., Bokhonkova, Yu., Serbin, Iy., Buhaiova, N., Blyskun, O., & Yaremchuk, V. (2020). Research of the Motivational Mental States of Future Bachelors of the Faculty of Physical Education and Sports in the Educational Process. *Revista Inclusiones*, 7(4), 159–178. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1545>
  90. Popovych, I., Tsiuniak, O., Machynska, N., Bokshan, H., Aleksieieva, M., Los, O., & Sultanova, L. (2020). Pedagogical Conditions of Formation of the Readiness of Future Masters of Primary Education for Innovation Activity. *Revista Inclusiones*, 7(SI), 146–159. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1459>
  91. Kuzikova, S., Kuzikov, B., Shcherbak, T., Blynova, O., Vavryniv, O., Khmiliar, O., & Popovych, I. (2020). Research of predisposition to risk of participants of extreme sports. *Revista Inclusiones*, 7(SI), 43–58. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1740>
  92. Shevchenko, R., Kaafarani, A., Aliieva, T., Piletska, L., Radul, I., Klepar, M., & Popovych, I. (2020). Features of the Psychoemotional State of Internally Displaced Families from the War Zone. *Revista Inclusiones*, 7(SI), 157–169. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1748>
  93. Shevchenko, R., Cherniavskyi, V., Zinchenko, S., Palchynska, M., Bondarevich, S., Nosov, P., & Popovych, I. (2020). Research of psychophysiological features of response to stress situations by future sailors. *Revista Inclusiones*, 7(SI), 566–579. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1780>
  94. Nosov, P., Popovych, I., Zinchenko, S., Cherniavskyi, V., Plokhikh, V., & Nosova, H. (2020). The research on anticipation of vessel captains by the space of Kelly’s graph. *Revista Inclusiones*, 7(SI), 90–103. <https://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1502>

95. Zinchenko, S., Ben, A., Nosov, P., Popovych, I., Mateichuk, V., & Grosheva, O. (2020). The vessel movement optimisation with excessive control, *Bulletin of university of Karaganda. Physics*, 99(3), 86–96. <https://doi.org/10.31489/2020Ph3/86-96>
96. Nosov P., Cherniavskiy V., Zinchenko S., Popovych I., Prokopchuk Y., & Safonov M. (2020). Identification of distortion of the navigator's time in model experiment. *Bulletin of University of Karaganda. Instrument and experimental techniques*, 4(100), 57–70. <https://doi.org/10.31489/2020Ph4/57-70>
97. Nosov, P. S., Popovych, I. S., Cherniavskiy, V. V., Zinchenko, S. M., Prokopchuk Y. A., & Makarchuk D. V. (2020). Automated identification of an operator anticipation on marine transport. *Radio Electronics, Computer Science, Control*, 3(54), 158–172. <https://doi.org/10.15588/1607-3274-2020-3-15>
98. Zinchenko, S. M., Mateichuk, V. M., Nosov, P. S., Popovych, I. S., & Appazov, E. S. (2020). Improving the accuracy of automatic control with mathematical meter model in on-board controller. *Radio Electronics, Computer Science, Control*, 4(55), 197–207. <https://doi.org/10.15588/1607-3274-2020-4-19>
99. Zinchenko, S., Mateichuk, V., Nosov, P., Popovych, I., Solovey, O., Mamenko, P., & Grosheva, O. (2020). Use of Simulator Equipment for the Development and Testing of Vessel Control Systems. *Electrical, Control and Communication Engineering*, 16(2), 62–70. <https://doi.org/10.2478/ecce-2020-0009>
100. Khmil, V. V., & Popovych, I. S. (2019). Philosophical and Psychological Dimensions of Social Expectations of Personality. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 16, 55–65. <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i16.187540>
101. Zinchenko, S., Nosov, P., Mateichuk, V., Mamenko, P., Popovych, I., & Grosheva, O. (2019). Automatic collision avoidance system with many targets, including maneuvering ones. *Bulletin of university of Karaganda*, 96(4), 69–79. <https://doi.org/10.31489/2019Ph4/69-79>
102. Popovych, I., Hrys, A., Popovych, I., Zelenko, O., Pavliuk, M., Fedorenko, L., Prachenko, O., & Huzar, V. (2023). Time decentrations of junior athletes under changed conditions of competitive activity. *Journal of Physical Education and Sport*, 24(1), 13–22. <https://doi.org/10.7752/jpes.2024.01002>
103. Popovych, I., Hudimova, A., Bokhonkova, Yu., Savchuk, O., Hoian, I., & Shevchenko, N. (2023). Dispositional Mental States of Internally Displaced University Teachers Under Martial Law: Gender Differences. *Journal of Education Culture and Society*, 14(2), 171–187. <https://doi.org/10.15503/jecs2023.2.171.181>
104. Popovych, I., Shevchenko, N., Raievska, Ya., Myshchysyn, M., Hoian, I., Yakovleva, S., & Los, O. (2023). Operationalization of physical work ability of young athletes in terms of psychological well-being. *Journal of Physical Education and Sport*, 23(6), 1456–1464. <https://doi.org/10.7752/jpes.2023.06178>
105. Popovych, I., Hulias, I., Serbin, Iy., Piletska, L., Mashchak, S., & Zahrai, L. (2023). Psychological content parameters of attention in the structure of time perspective of young female athletes: comparative analysis. *Journal of Physical Education and Sport*, 23(1), 152–161. <https://doi.org/10.7752/jpes.2023.01019>
106. Popovych, I., Koval, I., Raievska, Ya., Piletskyi, V., Buryanovaty, O., & Hrynchuk, O. (2023). Dominating mental states of the representatives of individual sports under lockdown and martial law: comparative analysis. *Journal of Physical Education and Sport*, 23(1), 170–178. <https://doi.org/10.7752/jpes.2023.01021>
107. Popovych, I., Plokhikh, V., Hrys, A., Pavliuk, M., Nosov, P., & Zinchenko, S. (2023). Operationalization of footballers' emotional intelligence in the dimensions of motivational orientation: analysis based on the basic positions. *Journal of Physical Education and Sport*, 23(3), 772–781. <https://doi.org/10.7752/jpes.2023.03095>
108. Popovych, I., Koval, I., Zavatska, N., Hoi, N., Shchyruk, I., Domina, H., & Zinchenko, S. (2023). Impact of psychogenic factors on motivational orientation of junior athletes. *Journal*

- of *Physical Education and Sport*, 23(9), 2346–2356. <https://doi.org/10.7752/jpes.2023.09270>
109. Popovych, I., Kosmii, M., Hrys, A., Hoi, N., Dyhun, I., Hoian, I., & Nosov, P. (2023). Pre-competition expectation profiles among junior athletes in the context of altered sporting conditions. *Journal of Physical Education and Sport*, 23(10), 2551–2562. <https://doi.org/10.7752/jpes.2023.10293>
  110. Popovych, I., Yakovleva, S., Zavatska, N., Pavliuk, M., Zelenko, O., Huzar, V., & Radul, B. (2023). Operationalizing the tactical thought processes and competitive activity parameters among junior female handball players through the utilization of basic game roles. *Journal of Physical Education and Sport*, 23(11), 2891–2902. <https://doi.org/10.7752/jpes.2023.11330>
  111. Prokhorenko, L., Popovych, I., Sokolova, H., Chumaieva, Yu., Kosenko, Yu., Razumovska, T., & Zasenka, V. (2023). Gender differentiation of self-regulating mental states of athletes with disabilities: comparative analysis. *Journal of Physical Education and Sport*, 23(2), 349–359. <https://doi.org/10.7752/jpes.2023.02042>
  112. Halian, I., Popovych, I., Hulias, I., Serbin, Iy., Vyshnevskaya, O., Kovalchuk, Z., & Pyslar, A. (2023). Correlation between personality traits of young athletes and their level of self-efficacy. *Journal of Physical Education and Sport*, 23(5), 1119–1129. <https://doi.org/10.7752/jpes.2023.05140>
  113. Halian, I., Popovych, I., Vovk, V., Kariyev, A., Poleshchuk, L., & Halian, O. (2023). Correlation of the coach's qualities and junior athletes' self-efficacy. *Journal of Physical Education and Sport*, 23(7), 1621–1630. <https://doi.org/10.7752/jpes.2023.07199>
  114. Kurova, A., Popovych, I., Hrys, A., Koval, I., Pavliuk, M., Polishchuk, S., & Kolly-Shamne, A. (2023). Dispositional optimistic and pessimistic mental states of young athletes: gender differentiation. *Journal of Physical Education and Sport*, 23(4), 857–867. <https://doi.org/10.7752/jpes.2023.04109>
  115. Shcherbak, T., Popovych, I., Kariyev, A., Duisenbayeva, A., Huzar, V., Hoian, I., & Kyrychenko, K. (2023). Psychological causes of fatigue of football players. *Journal of Physical Education and Sport*, 23(8), 2193–2202. <https://doi.org/10.7752/jpes.2023.08251>
  116. Tavrovetska, N., Popovych, I., Savchuk, O., Piletska, L., Lappo, V., Abramian, N., & Zahrai, L. (2023). Research on risk inclination of young female athletes in the dimensions of life orientations. *Journal of Physical Education and Sport*, 23(4), 868–877. <https://doi.org/10.7752/jpes.2023.04110>
  117. Kobets, V., Popovych, I., Zinchenko, S., Tovstokoryi, O., Nosov, P., & Kyrychenko, K. (2023). Control of the Pivot Point Position of a Conventional Single-Screw Vessel. *CEUR Workshop Proceedings*, 3513, 130–140. <https://ceur-ws.org/Vol-3513/>
  118. Zinchenko, S., Tovstokoryi, O., Nosov, P., Popovych, I., & Kyrychenko, K. (2023). Pivot Point position determination and its use for manoeuvring a vessel. *Ships and Offshore Structures*, 18(3), 358–364. <https://doi.org/10.1080/17445302.2022.2052480>
  119. Zinchenko, S., Kobets, V., Tovstokoryi, O., Nosov, P., & Popovych, I. (2023). Intelligent System Control of the Vessel Executive Devices Redundant Structure. *CEUR Workshop Proceedings*, 3403, 582–594. <https://ceur-ws.org/Vol-3403/paper44.pdf>
  120. Zinchenko, S., Kyrychenko, K., Grosheva, O., Nosov, P., Popovych, I., & Mamenko, P. (2023). Automatic Reset of Kinetic Energy in Case of Inevitable Collision of Ships. *2023 13th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT)*. Wrocław, Poland. 2023, pp. 496–500. <https://doi.org/10.1109/ACIT58437.2023.10275545>
  121. Popovych, I. S. Editor's Preface. *Insight: the psychological dimensions of society*, 2023, 9, 7–11. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-1>
  122. Popovych, I. (2023). Editor's Preface. *Insight: the psychological dimensions of society*, 10, 7–11. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2023-10-1>
  123. Тавровецька Н.І. Емпіричне дослідження базисних переконань особистості в контексті подолання життєвих криз. *Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту*

- психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Вип. 45. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2019. С. 358-380.
124. Тавровецька Н.І. Взаємозв'язок професійного вигорання педагогів з особливостями ціннісно-сміслової сфери і життєвої позиції. *Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Вип. 49. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2020. С. 296-321.
  125. Медведська О. І., Онуфрієва Л. А., Тавровецька Н.І. Семантичний простір особистості у дорослих активних web-користувачів *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 4. С.42-56.
  126. Тавровецька Н.І., Танасійчук О.М. Динаміка архетипових образів професійного спрямування психологів-фахівців *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. Вип. 3. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 21-28.
  127. Тавровецька Н.І. Формування уявлення про розподіл ролей в сім'ї сучасною молоддю. *Проблеми сучасної психології: науковий журнал*. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2021. № 2 (21). С.89-96.
  128. Тавровецька Н. І., Вельдбрехт О. О. Шкала сприйнятого стресу (PSS-10):адаптація та апробація в умовах війни. *Проблеми сучасної психології*. 2022. Вип. 2(25). С.16-27.
  129. Тавровецька Н. І., І.Вельдбрехт О. О. Психоемоційні стани чоловіків та жінок при розлучі з родиною. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. Том 8, № 4. 2022. С.26-32.
  130. Tavrovetska, N., Popovych, I., Savchuk, O., Piletska, L., Lappo, V., Abramian, N., & Zahrai, L. Research on risk inclination of young female athletes in the dimensions of life orientations. *Journal of Physical Education and Sport*, 2023. 23(4), 868-877.
  131. Тавровецька Н., Вельдбрехт О. Оптимістичні уявлення про майбутнє - спонтанний спосіб самопомоги та саморегуляції в умовах війни. *Проблеми політичної психології*, 2023. 13(27), 43-56.
  132. Тавровецька Н. І., Вельдбрехт О. О. Психологічні аспекти реалізації онлайн-навчання в українських університетах. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*, 2023. Том 9, № 2. С. 38-47.
  133. Крупник І.Р., Тавровецька Н.І. Мотивація до успіху та превалюючі стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях здобувачів фахової передвищої освіти. *Габітус*. вип.51.2023. С.88-93.
  134. Tavrovetska N. Transformation of basic beliefs of the personality during the life crisis period. Modern research of the representatives of psychological sciences : collective monograph / O. Ye. Blynova, Yu. O. Bystrova, I. M. Halian, O. M. Kikinezhdі, etc. Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2019. p. 220 - 244.
  135. Tavrovetska N. An empirical study of professional exhaustion and life position of educational principle staff and directorship. The innovative potential of psychology in the development of the modern man : collective monograph / S. I. Babatina, O. M. Kikinezhdі, N. Tavrovetska, S. D. Yakovleva, etc. – Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2019. – p.47–73. The innovative potential of psychology in the development of the modern man : collective monograph / S. I. Babatina, O. M. Kikinezhdі, N. Tavrovetska, S. D. Yakovleva, etc. – Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2019. – p.47–73.
  136. Тавровецька Н.І. Феномен трудоголізму у сучасних психологічних дослідженнях. Психологічні ресурси в умовах життєвої та суспільної кризи: соціальний та особистісний виміри / Колект. моногр. Херсон : Вид-во ФОП Вишемирський В. С., 2021. С. 170-192.
  137. Тавровецька Н.І. Автобіографічний стрес: емпіричні методи дослідження. Соціокультурні та психологічні виміри становлення особистості. *Зб. наук. праць за*

- матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Херсон, 26-27 вересня 2019 р.). Херсон: ФОП Вишемирський В. С., 2019. С. 307-311.
138. Тавровецька Н.І. Види біографічних криз особистості // збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції «Соціокультурні та психологічні виміри становлення особистості», Херсон, 2021. С.288-291.
139. Тавровецька Н.І. Чинники психологічної ресурсності сучасної молоді Психологічні ресурси особистості під час пандемії COVID-19 [збірник тез міжнародної науково-практичної конференції]. Відп. ред. В.Л. Зливков; укладачі С.О. Лукомська, Н.А. Харченко, О.В. Котух. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2021.с. 42-45.